

TOPLUMSAL CİNSİYET ROLÜ BENLİK KAVRAMI ÖLÇEKLERİ GELİŞTİRME ÇALIŞMASI: CİNSİYET ROLÜ ÖZELLİKLERİ VE DAVRANIŞLARINDA KADINSILIK VE ERKEKSİLİK

Betül ALTUĞ¹, Timuçin AKTAN²

Toplumsal Cinsiyet Rolü Benlik Kavramı Ölçekleri Geliştirme Çalışması: Cinsiyet Rolü Özellikleri ve Davranışlarında Kadınsılık ve Erkeksilik

Development of Gender Role Self-Concept Scales: Femininity and Masculinity in the Context of Gender Role Traits and Behaviors

Öz

Bu çalışmada toplumsal cinsiyet rolü benlik kavramını kişilik özellikleri ve davranış yönelimleri açısından ölçen güncel ölçekler geliştirilmesi amaçlanmıştır. Birinci çalışmada (n=280) kişilik özellikleri ve davranışlara ilgili cinsiyet kalıpyargıları incelenerek madde seçimi yapılmıştır. İkinci çalışmada (n=402) seçilen maddelerle benlik kavramı ölçülmüştür. Kriter geçerliliği için cinsiyetçilik, cinsiyetle kimliklenme ve çekirdek cinsiyet kimliği ölçülmüştür. Bulgular, cinsiyet rolü özellikleri ve davranışlarına yönelik kalıpyargıların ve benlik kavramının benzer bir yapı sergilediğini göstermiştir. Kadınların kadınsı, erkeklerin ise erkeksi özellik ve davranışları daha fazla benimsediği bulunmuştur. Cinsiyetçiliğin olumlu cinsiyet rolü özelliklerini benimsemeyle ilişkili olduğu görülmüştür. Kadınlarda çekirdek cinsiyet kimliğinin, erkeklerde ise cinsiyetle kimliklenmenin cinsiyet rolü benlik kavramıyla daha güçlü ilişkisi olduğu bulunmuştur. Sonuçlar, geliştirilen toplumsal cinsiyet rolü benlik kavramı ölçeklerinin geçerli ve güvenilir olduğunu göstermiştir.

Abstract

The aim of the study was to develop contemporary scales to measure the gender role self-concept containing personality traits and behavioral tendencies. In the first study (n=280), gender stereotypes of personality traits and behaviors were examined for item selection. In the second study (n=402), the selected items were used to assess gender self-concept. For criterion validity, sexism, gender identification, and core gender identity were measured. The findings indicated that stereotypes and self-concept regarding gender role traits and behaviors exhibit a similar construct. Women were found to adopt feminine traits and behaviors more strongly, whereas men were more likely to embrace masculine traits and behaviors. Sexism was found to be associated with the adoption of positive gender role traits. Core gender identity showed a stronger relationship with gender role self-concept in women, while gender identification was more strongly related in men. The results demonstrated that the developed gender role self-concept scales are valid and reliable.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet Rolü Benlik Kavramı, Kadınsılık, Erkeksilik

Keywords: Gender Role Self-Concept, Femininity, Masculinity

Makale Türü: Araştırma makalesi

Paper Type: Research article

¹ Psk., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, betulaltug88@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0006-9859-3730>

² Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, taktan@aku.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-8159-9278>

1. Giriş

Cinsiyet, kişinin yaşam tarzı, diğerleriyle etkileşim biçimi ve gelecekle ilgili hedefleri (aspirations) gibi yaşamının pek çok yönünü biçimlendiren bir unsurdur. Bu nedenle, benliğimizi ve kimliğimizi şekillendirmede önemli yere sahip olan cinsiyet kavramı, üzerinde daha fazla düşünülmesini gerektirmektedir. Çünkü, cinsiyetle ilgili toplumsal roller bireylerin davranışlarını belirlemede diğer sosyal rollere göre (örneğin, patron, çalışan ya da arkadaş rolüne göre) daha doğrudan bir etkiye sahiptir ve bu etki sosyal bağlamdan görece bağımsızdır (Egan ve Perry, 2001).

Cinsiyet rolleri konusunda köklü bir literatür bulunmasa da bu alanda yürütülen çalışmalarda kavramların sıklıkla birbiri yerine kullanıldığı ve bu durumun ölçme araç ve yaklaşımlarına da yansıdığı görülmektedir. Türkiye'deki çalışmalarda ise artık yabancı literatürde geçerliliği ve güncelliği tartışılan Bem Cinsiyet Rollerini Envanterinin (BCRE- Bem Sex Role Inventory; Bem, 1974; Dökmen, 1999) toplumsal cinsiyet benlik kavramını (gender role self-concept) ölçmek için sıklıkla tercih edildiği görülmektedir. Mevcut çalışmada, literatürdeki BCRE ile ilgili tartışmalar dikkate alınarak toplumsal cinsiyet rolleri benlik kavramını kişilik özellikleri (traits) ve davranış boyutları açısından ölçen iki ölçek geliştirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca, ölçekler hazırlanırken toplumumuzdaki mevcut cinsiyet rolü kalıpyargıları belirlenmiş, böylece geliştirilen ölçeklerin Türkçe literatürde halihazırda kullanılan ölçeklere göre daha güncel olması hedeflenmiştir.

1.1. Cinsiyet Rolü Benlik Kavramı

Cinsiyet rolü benlik kavramı, iş bölümüne dayalı cinsiyet rolleriyle ilişkilendirilen kalıpyargısal kişilik özelliklerini kişinin ne derece benimsediğiyle ilgilidir (Wood ve Eagly, 2010). Cinsiyet rollerini ölçmeyi amaçlayan erken dönem çalışmaları, kadınsılık ve erkeksiliği tek bir boyutun iki ucu olduğu fikriyle şekillenmiştir. Constantinople (1973) çığır açıcı gözden geçirme çalışmasında, dönemine hakim olan tek boyutluluk varsayımını eleştirerek kadınsılığın ve erkeksiliğin birbirinin zıttı değil, birbirinden ayrı iki boyut olduğu fikrini önermiştir. Bu fikir doğrultusunda, Bem'in (1974) geliştirdiği BCRE'de ve Spence, Helmreich ve Stapp'ın (1975) geliştirdiği Kişisel Yüklemeler Ölçeğinde (KYÖ - Personal Attributes Questionnaire) kadınsılık ve erkeksilik ortogonal iki boyut olarak tanımlanmıştır. Kadınsılık, kişinin bakım vermeye ilgili nazik, merhametli ve fedakar gibi kişilik özelliklerini ne derece benimsediğiyle ilgilidir. Erkeksilik ise kaynak sağlamaya ilgili bağımsız, girişken ve kendine güvenen gibi kişilik özelliklerini benimsenme düzeyiyle ilgilidir.

Bu boyutlar, aslında Bakan'ın (1966) felsefi bir temelde her canlının sahip olduğunu belirttiği iki modaliteyle ilişkilidir. Bu modalitelerden biri olan paylaşımcılık (komüncülük – communion) kişinin daha büyük bir organizmanın parçası olabilmesiyle, bir diğer modalite olan eyleyicilik ise (faillik ya da etkinlik - agency) kişinin bireyleşmesiyle ilgilidir (benlik kurguları bağlamındaki tartışma için bkz. İmamoğlu, 2003). Cinsiyet rolleri bağlamında ele alındığında ise bu modalitelerin kadınlarla erkekleri farklılaştırdığına inanılan kalıpyargısal atıflarla tanımlandığı görülmektedir. Örneğin, Bem (1974) BCRE'de yer alacak kişilik özelliklerini seçmek için katılımcılarına bir dizi kişilik özelliğinin kadınlar ya da erkekler için ne derece arzu edilir/istendik (desirable) olduğunu sormuştur. Katılımcıların istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde kadınlar için daha arzu edilir gördüğü özelliklerden kadınsılık (K); erkekler için daha arzu edilir gördüklerinden ise erkeksilik (E) ölçeklerini oluşturmuştur. Spence v.d. de (1975) KYÖ için madde seçiminde benzer bir yöntem kullanmıştır. Böylece, her iki ölçekte de cinsiyet rollerinin ölçümü toplumsal cinsiyet kalıpyargılarına dayandırılmıştır.

BCRE ve KYÖ benzer bir temele dayansa da Bem (1977) kadınsılık ve erkeksilik boyutlarının ortogonal olduğu iddiasından hareketle androjeni kuramını önererek cinsiyet rollerinin sosyal bilşi nasıl şekillendirdiğine de odaklanmıştır. Androjeni kuramına göre bireyler kadınsılık ve erkeksilik düzeylerindeki farklılaşmalara göre dört tipe ayrılmaktadır: kadınsılar (yüksek K, düşük E), erkeksiler (yüksek E, düşük K), androjenler (yüksek K ve yüksek E) ve belirsizler (düşük K ve düşük E; Bem, 1977).

Bem (1974, 1977) kadınsı olan kadınlar ve erkeksi olan erkekleri cinsiyet tipik (sex-typed) olarak adlandırmış ve bu kişilerin sahip oldukları cinsiyet şemalarının (örn. kadınların kadınsı olması) onların diğer cinsiyete atfedilen özellikleri göstermelerini gerektiren durumlardaki (örn. erkeklere atfedilen girişkenliği göstermesi gerektiğinde) davranışlarını sınırlandırdığını savunmuştur. Bu doğrultuda, Bem ve Lewis (1975) androjen bireylerin farklı cinsiyet rollerini gerektiren durumlara daha iyi adapte olduklarını ve bu yüzden androjeninin psikolojik iyi oluşla ilişkili olduğunu savunmuştur. Ancak takip eden çalışmalar, androjeninin değil, erkeksiliğin psikolojik iyi oluşla ilişkili olduğuna işaret etmiştir (Bassoff ve Glass,1982; Grimmell ve Stern, 1992; Taylor ve Hall, 1982). Bununla birlikte, androjeni kuramı özünde tek boyutluluk varsayımını barındırdığı belirtilerek de eleştirilmiştir (Hoffman ve Borders, 2001). Bu doğrultuda, Spence ve Helmreich (1981; Spence, 1984) kendi geliştirdikleri KYÖ gibi BCRE'nin de aslında kadınsılık-erkeksilik değil, ifade edicilik (expressiveness) ve araçsallıkla (instrumentality) ilgili özellikleri ölçtüğünü göstermiştir. Bu bağlamda BCRE içinde "erkeksi" ve "kadınsı" maddelerinin bulunmasını eleştiren kuramcılar, bu maddelerin cinsiyet rollerinin benimsenme düzeyi yerine kişinin toplumda birbirini dışlayıcı olarak tanımlanan kadın ve erkek kategorilerinden hangisine kendisinin dahil olduğuyula ilgili öznel hissiyatı, yani çekirdek cinsiyet kimliğini (core gender identity; Dökmen, 2010; Egan ve Perry, 2001; Spence, 1984) ölçtüğüne dikkat çekmiştir. Her ne kadar erken yaşlarda kazanılan ve biyolojik cinsiyetten kaynaklandığı savunulan çekirdek cinsiyet kimliğinin varlığı (örneğin, Diamond, 2002) ya da yokluğu (örneğin, Joel v.d.,2014) günümüzde tartışmalı olsa da en azından normatif bireylerin biyolojik olarak belirlenen/atanan cinsiyetleri üzerinden bir çekirdek cinsiyet kimliği kurguladığı savunulabilir. Bu bağlamda, Spence ve Helmreich'in (1981) tartışması, BCRE'de cinsiyet rolü ve çekirdek cinsiyet kimliğinin birbirine karıştığına dikkat çekmektedir. Bu gibi tartışmalar BCRE'nin yapı, içerik ve kapsam geçerliliği ile ilgili tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

1.1.1. BCRE'nin yapı geçerliliğine yönelik eleştiriler

BCRE'nin faktör yapısını inceleyen çalışmalar ölçekteki faktörlerin heterojen bir yapı sergilediğine işaret etmiştir. Örneğin, Choi ve Fuqua (2003) BCRE'nin yapı geçerliliğinin açılmalı (exploratory) faktör analiziyle incelendiği 23 çalışmayı gözden geçirdiğinde; (1) ölçeğin iki faktörlü bir yapı sergilemediği, (2) kadınsılık boyutunun görece daha homojen bir yapıya sahip olduğunu, erkeksiliğin ise oldukça heterojen bir yapıda olduğunu belirtmiştir.

BCRE'de iki faktörlü bir yapının gözlenmemesi, ölçeğin kadınsılık ve erkeksilikle ilgili olmayan kişilik özelliklerini de ölçmesinden kaynaklanıyor olabilir. BCRE için madde seçimi yaparken Bem (1974) sadece cinsiyet kalıpyargılarını dikkate almış, kişinin kendisine yönelik değerlendirmelerinde (self-rating) kadınsılık ve erkeksilik boyutlarını oluşup oluşmadığını incelememiştir. Bu tartışmaya uyumlu şekilde, Pedhazur ve Tetenbaum (1979) BCRE'nin faktör yapısının ideal bir kişi değerlendirildiğinde iki faktörlü yapıya daha benzer olduğunu, ancak kişinin kendini değerlendirmesi söz konusu olduğunda iki faktörlü yapının bozulduğunu belirtmiştir. Söz konusu tartışmalar sonucunda Bem (1981) faktör analizi yöntemiyle madde ayıklayarak BCRE'nin kısa versiyonunu geliştirmiştir.

BCRE'nin heterojen bir faktör yapısına sahip olmasının bir diğer olası kaynağı ise ölçek içindeki maddelerin arzu edirlilik açısından farklılaşmasıdır. Bem'in (1974) iddiasından farklı olarak Pedhazur ve Tetenbaum (1979) BCRE'nin kadınsılık ölçeğindeki birçok maddenin arzu edilmeyen özelliklerden oluştuğunu bulmuştur. Benzer şekilde, Grimmell ve Stern (1992) erkeklerin kadınsılık ölçeğindeki utangaçlık (shyness), kadınların ise aynı ölçekteki utangaçlık, kadınsılık ve saflık (gullibility) maddelerini arzu edilmez gördüklerini göstermiştir.

1.1.2. BCRE'nin Türkçe versiyonu ile ilgili sorunlar

BCRE'yi Türkçeye uyarlama çalışmalarında da yapı geçerliliğiyle ilgili sorunların devam ettiği, ayrıca içerik geçerliliğiyle ilgili sınırlılıkların olduğu görülmektedir. BCRE'nin Türkçeye uyarlama çalışmasını yürüten Kavuncu (1987) uzman görüşü doğrultusunda ölçeğe madde seçimi yapmıştır. Böylece, uzmanların belli bir uyuşumla kültürümüze uygun görmedikleri maddelerin (örn. kadınsılık ölçeğindeki "çocuksu" maddesi) yerine aynı uzmanların önerdikleri yeni maddeleri eklemiştir (örn. kadınsılık ölçeği için "namuslu" maddesi). Böylece, araştırmacı BCRE'nin kadınsılık alt ölçeğinden beş (alt ölçeğin %25'i) ve erkeksilik alt ölçeğinden ise dokuz maddeyi (alt ölçeğin %45'i) değiştirmiştir (tüm ölçeğin %35'i).

BCRE'nin Türkçe formunun psikometrik özelliklerini tekrar inceleyen Dökmen (1991) ölçeğin iç tutarlılığının kabul edilebilir olduğunu ve BCRE ile Kandiyoti'nin (1978) cinsiyet rolleriyle ilgili kalıpyargılar ölçeği arasındaki korelasyonların BCRE'nin kriter geçerliliğini desteklediğini belirtmiştir. Ancak, Kandiyoti'nin (1978) ölçeği dikkatli incelendiğinde, bu ölçeğin cinsiyet kalıpyargılarını değil, kişinin bu kalıpyargıları kendisine ne derece uygun gördüğünü ölçtüğü (yani, BCRE ile aynı ölçümü yaptığı) ve ölçek içerisinde bulunan maddelerin yaklaşık yarısının BCRE maddeleriyle örtüştüğü görülmektedir. Söz konusu durum, kriter geçerliliği için dikkate alınan korelasyon katsayılarının yanlı olabileceğini düşündürmektedir.

Dökmen (1999) takip eden çalışmasında BCRE'nin yapı geçerliliğini açıklayıcı faktör analiziyle incelemiştir. Çalışmanın bulguları ölçeğin "genel faktör", "kadınsılık" ve "erkeksilik" olmak üzere üç faktörden oluştuğunu göstermiştir. Ayrıca, Dökmen (1999), Kavuncu'nun (1987) çalışmasında BCRE'ye eklenen bazı maddelerin genel faktörü altında toplandığına dikkat çekerek uyarlama çalışmasında eklenen maddelerin sorunlu olduğunu belirtmiştir. BCRE'nin 20 maddelik kısa formunu ise Özkan ve Lajunen (2005) çeviri-tekrar çeviri yöntemiyle Türkçeye uyarlamıştır. Böylece, Kavuncu'nun (1987) uyarladığı ölçeği araştırmacılar kullanmamıştır. Çalışmanın bulguları BCRE'nin kısa formunun iki faktörlü bir yapı sergilediğini ve kadınlarla erkeklerin erkeksilik puanlarının benzer olduğunu, ancak kadınsılık boyutunda kadınların daha yüksek puan aldığını göstermiştir.

Sonuç olarak, BCRE'nin içerik ve yapı geçerliliğiyle ilgili sorunlar ölçeğin Türkçe uyarlama çalışmalarına da yansımıştır. Ayrıca, Türkçe uyarlama çalışmalarıyla ilgili önemli bir sınırlılık BCRE içindeki maddelerin sadece uzman görüşü (Kavuncu, 1987) ya da doğrudan çeviriyle (Özkan ve Lajunen 2005) belirlenmiş olması ve bu maddelerin toplumsal cinsiyet kalıpyargılarıyla ilişkisinin kurulmamış olmasıdır. Söz konusu durum ölçeğin Türkçe versiyonunun içerik geçerliliği açısından sorunlu olduğunu düşündürmektedir. Bu sınırlılığı aşmak için cinsiyet rollü benlik kavramıyla ilgili özelliklerin kadınlara ve erkeklere ne derece atfedildiğinin belirlenmesi, yani ülkemizdeki güncel cinsiyet kalıpyargılarıyla ilişkilendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, güncel literatür doğrultusunda cinsiyet rolü benlik kavramı ölçümünün kapsam geçerliliğinin de artırılması gereklidir.

1.2. Cinsiyet Rolü Benlik Kavramının Kapsamı

Cinsiyet rolü benlik kavramı her ne kadar çok boyutlu bir yapı olarak kabul edilse de BCRE ve KYÖ bu yapının sadece arzu edilen kişilik özellikleri yönünü ölçmektedir. Halbuki cinsiyet kalıpyargıları hem olumlu hem de olumsuz özellikleri içermektedir. Sosyal kimlik kuramı açısından bakıldığında da üyelerin kendi grupları hakkındaki olumlu kalıpyargılarla birlikte olumsuzları da kimlikleriyle ilişkilendirmesi beklendik bir durumdur (Rudman, Feinberg ve Fairchild, 2002). Bu eğilim sistemi meşrulaştırma, grupla kimliklenme ve başarısızlık durumunda benliği savunma işlevlerine hizmet etmektedir (Bell ve Burkley, 2014).

Cinsiyet rolü benlik kavramının içerdiği olumsuz özelliklere yönelik ilk ölçek çalışması Spence, Helmreich ve Holahan (1979) tarafından yürütülmüştür. Araştırmacılar, Bakan'ın (1966) paylaşımcılık ve eyleycilik üzerine tartışmalarından hareketle KYÖ'nün kapsamını olumsuz özellikleri de içerecek

şekilde genişletmiştir. Bakan'a göre (1966) paylaşımcılıkla hafifletilmeyen eyleycilik (hafifletilmemiş eyleycilik - unmitigated agency) bireyi sadece kendisini merkeze koyan ve diğerlerinin ihtiyaçlarını gözmetmeyen bir kişi (örn. kibirli veya egoist) olmaya yönlendireceği için birey ve toplum açısından yıkıcı sonuçlar doğurabilir. Eyleyici özelliklerle hafifletilmeyen paylaşımcılık (hafifletilmemiş paylaşımcılık - unmitigated communion) ise bireyi kendi ihtiyaçlarını göz ardı ederek sadece diğerlerini merkeze koyan bir kişi (örn. kolay aldanan veya kul köle olan) olmaya yönlendireceği için bireyin işlevselliğini bozabilir.

Spence v.d. (1979), hafifletilmemiş eyleyciliğin erkeksi olumsuz özelliklere, hafifletilmemiş paylaşımcılığın ise kadınsı olumsuz özelliklere karşılık geldiğini belirtmiştir. Çalışmanın bulguları kadınların olumsuz kadınsı özellikleri erkeklerden ve erkeklerin de olumsuz erkeksi özellikleri kadınlardan daha fazla benimsediklerini göstermiştir. Çalışmadan elde edilen ilginç bir bulgu ise olumlu ve olumsuz özellikler arasındaki (hem kadınsı hem de erkeksi) korelasyonlar görece zayıfken, çapraz boyutlar arasında (örn. kadınsı olumsuz ve erkeksi olumlu özellikler arasında) negatif yönde güçlü korelasyon olduğudur.

KYÖ'nün genişletilmiş versiyonu Türkçeye Demirtaş-Madran (2016) uyarlamıştır. Uyarlama çalışmasında ölçek maddeleri çeviri – tekrar çeviri yöntemiyle Türkçeye çevrilmiştir. Çalışmanın bulguları ölçeğin Türkçe versiyonu için gözlenen faktör yapısının orijinal versiyona uygun olduğunu, ancak olumsuz özelliklerle ilgili alt ölçeklerin test – tekrar test güvenilirlikleri kabul edilir düzeyde olsa da iç tutarlılıklarının düşük olduğunu göstermiştir. Ayrıca, kadınların olumsuz kadınsı özellikleri, erkeklerin ise olumsuz erkeksi özellikleri daha fazla benimsediği gözlenmiştir.

Cinsiyet rolü benlik kavramını ölçmek için alternatif bir yaklaşım Orlofsky (1981) tarafından önerilmiştir. Orlofsky (1981) olumlu kişilik özellikleriyle birlikte bireylerin boş zaman aktivitesi tercihleri, mesleki ilgi alanları, sosyal etkileşimde ve evlilikteki davranış tercihlerini ölçen Cinsiyet Rolü Davranış Ölçeğini (CRDÖ-Sex Role Behavior Scale; ölçeğin gözden geçirilmiş versiyonları için bkz. Orlofsky ve O'Heron 1987; Orlofsky, Ramsden ve Cohen, 1982) geliştirmiştir. Benzer şekilde Lippa ve Connolly (1990) katılımcıların meslek tercihlerini ölçmüş ve kadınlar ve erkekleri birbirinden en iyi ayırt eden tercihleri kalıpyargısal tercihler olarak belirlemiştir. Takip eden çalışmasında, Lippa (1991) mesleki tercihlere okuldaki alan tercihi (school subjects), günlük aktivite ve boş zaman aktivitesi tercihlerini de eklemiştir.

Görüldüğü gibi literatür cinsiyet rolü benlik kavramı ölçümünü olumsuz kişilik özelliklerini ve davranış tercihlerini de içerecek şekilde genişletmeye yönelmiştir. Bu doğrultuda Athenstaedt (1999) kadınlara ve erkeklere atfedilen olumlu davranışlardan oluşan bir ölçek geliştirmiş ve Athenstaedt (2003) cinsiyet rolü kişilik özellikleri (genişletilmiş KYÖ'deki olumlu ve olumsuz özellikler) ve cinsiyet rolü davranışlarını bir araya getiren bir model önermiştir. Bu modelde, kadınsılığın olumlu kadınsı özellikler ve kadınsı davranışlar sergileyip olumsuz erkeksi özellikler sergilememeye; erkeksiliğin ise olumlu erkeksi özellikler ve erkeksi davranışlar sergileyip olumsuz kadınsı özellikleri sergilememeye ilgili olduğunu önermiştir. Athenstaedt (2003) olumsuz özelliklerin çapraz boyutlarda toplanmasını, bireylerin benliklerini tanımlarken diğer cinsiyetin olumsuz özelliklerine sahip olmamaya önem vermeleriyle açıklamıştır.

Cinsiyet rolü benlik kavramının içeriğinin zaman ve kültüre bağlı olması, literatürde içerikten bağımsız ölçeklerin de geliştirilmesine yol açmıştır. Örneğin, Kachel, Steffens ve Niedlich (2016) bireylerin çekirdek cinsiyet kimliğini ölçerek içerikten ve bağlamdan bağımsız bir ölçme aracı olarak Geleneksel Erkeksilik Kadınsılık Ölçeğini (GEKÖ- traditional masculinity and femininity scale) geliştirmiştir. Ölçek içindeki altı soru geleneksel anlamda cinsiyet rolünü benimseme, cinsiyet rolü tercihi ve cinsiyet rolü kimliği açısından katılımcıların kendilerini ne derece kadınsı – erkeksi hissettiklerini sorgulamaktadır. Araştırmacıların bulguları, kadınlar ve erkeklerin GEKÖ puanlarının anlamlı şekilde farklılaştığını ve ölçeğin cinsel yönelimle güçlü ilişkisi olduğunu göstermiştir. Ancak,

GEKÖ toplumda kalıpyargısal olarak kadınlara ve erkeklere atfedilen özellikleri kişinin ne derece benimsediğini değil, toplumda birbirini dışlayıcı olarak algılanan “kadın” ve “erkek” kategorilerine kişinin kendini ne derece ait hissettiğini ölçmektedir. Bu doğrultuda, Kachel v.d. (2016) BCRE’nin kadınsılık ve erkeksilik alt ölçeklerinde lezbiyen ve heteroseksüel kadınlar farklılaşmasa da GEKÖ’de lezbiyen kadınların daha yüksek erkeksilik ve daha düşük kadınsılık puanları olduğunu göstermiştir (Çalışma 1). Söz konusu bulgu, GEKÖ’nün çekirdek cinsiyet kimliğiyle ilgili olduğuna işaret etmektedir.

1.3. Cinsiyet Rolü Benlik Kavramının Zaman İçinde Değişimi

BCRE ve KYÖ’nün geliştirildiği 1970’lerden bu yana toplumda kadın ve erkeklere atfedilen rollerde önemli bir değişim olduğu açıkça görülmektedir. Söz konusu değişimin, kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargılara ve bireylerin cinsiyet rolü benlik kavramlarına yansımaları beklenilen bir durumdur. Bu doğrultuda, 1946’dan 2018’e kadarki kamuoyu yoklamalarını bir meta-analiz çalışmasıyla inceleyen Eagly v.d. (2020) kadınlara yönelik paylaşımcılık, yetkinlik (örn. yaratıcı, organize ve mantıklı) ve zeka ile ilgili kalıpyargısal atıflarda zaman içinde bir artış gözlenirse de eyleycilik boyutunda (örn. hırslı, kendinden emin ve bağımsız) kadın kalıpyargısının değişmediğini bulmuştur. Eagly v.d. (2020) bu durumu kadınların işgücüne katılımında önemli bir artış olsa da bu artışın çoğunlukla servis hizmetleri, insan kaynakları ve eğitim gibi sosyal becerileri vurgulayan alanlarda olmasıyla açıklamıştır.

Toplumsal cinsiyet kalıpyargılarındaki bu değişimin yansımalarını cinsiyet rolü benlik kavramında da görmek mümkündür. ABD’deki üniversite öğrencisi örneklemelerinde BCRE ve KYÖ’yle ölçülen kadınsılık ve erkeksilik puanlarındaki 1973 – 1994 yılları arasındaki değişimi inceleyen Twenge (1997), kadınların erkeksilik puanlarında keskin bir artış olduğunu, kadınsılık puanlarında ise bir değişim olmadığını gözlemiştir. Araştırmacı, erkeklerin erkeksilik ve kadınsılık puanlarında ise zayıf ama anlamlı bir artış olduğunu bildirmiştir. Ancak, 1993 – 2012 yılları arasında BCRE ile elde edilen ölçümler üzerinden benzer analizleri tekrarladıklarında, Donnelly ve Twenge (2017) yıllar içinde kadınların kadınsılık puanında bir düşme olduğunu, ancak kadınların erkeksilik puanı ve erkeklerin her iki boyuttaki puanlarının zaman içinde değişmediğini belirtmiştir. Araştırmacılar bu durumu günümüzde kadınsılığın içeriğinin değişmesi ve geleneksel olarak kadınlara atfedilen özellikleri kadınların artık değersiz olarak görmeleriyle ilişkilendirmiştir. Bu bağlamda, araştırmacılar BCRE’nin içeriğinin güncellenmesi gerektiğini belirtmiştir.

BCRE’in cinsiyet rolü benlik kavramının güncel içeriklerine uygun olmadığı fikrine bir destek Berger ve Krahe (2013) tarafından sağlanmıştır. Araştırmacılar, BCRE’nin Almanca versiyonunu sunarak katılımcılarının bir grubundan bu özelliklerin kadınlar ve erkekler için ne derece arzu edilir olduğunu değerlendirmelerini istemiştir (kalıpyargı ölçümü). Diğer katılımcılarından ise bu özelliklerin kendilerine ne kadar uygun olduğunu belirtmelerini istemiştir (benlik kavramı ölçümü; bkz. Çalışma 1). Çalışmanın bulguları, BCRE içindeki maddelerin önemli bir bölümünün hem kalıpyargı hem de benlik kavramı ölçümünde kadınlarla erkekleri farklılaştırmadığını göstermiştir. Bu nedenle, araştırmacılar güncel cinsiyet kalıpyargılarını dikkate alarak Pozitif-Negatif Cinsiyet Rolü Envanterini (PNCRE- Positive–Negative Sex-Role Inventory) geliştirmişlerdir (Çalışma 2 ve 3).

1.4. Cinsiyet Rolü Benlik Kavramının Kültürle İlişkisi

Eagly v.d. (2020) cinsiyet kalıpyargılarının ve Donnelly ve Twenge (2017) ise cinsiyet rolü benlik kavramının zaman içindeki değişimini Amerikan toplumundaki değişimle açıklamıştır. Ancak, her iki çalışmada da bu değişim sınırlı olduğu, toplumda kadınların iş gücüne katılımı artsa da geleneksel rollerin görece korunduğu görülmektedir (Costa, Terracciano ve McCrae, 2001; Eagly v.d., 2020; Haines, Deaux ve Lofaro, 2016). Azınlıklarla yapılan çalışmalar ise cinsiyet rollerine yönelik inançların çoğunluk kültürüne adaptasyondan daha az etkilendiğine, azınlıklardaki kültürel değişimin daha çok günlük pratiklerde (örn. çocuk bakımında kadın ve erkeğin ortak rol alması) gözlemlendiğine işaret etmiştir (Van De Vijver, 2007). Ayrıca, kültür içindeki idealler de cinsiyet rollerine yönelik inançları

şekillendirmektedir. Cuddy v.d. (2015) toplulukçu toplumlarda paylaşımcılığa, bireyci toplumlarda ise eyleyciliğe daha fazla önem atfedildiğini belirterek bu eğilimin cinsiyet kalıpyargılarını da biçimlendirdiğini savunmuştur. Bu bağlamda yürüttükleri kültürlerarası karşılaştırmaların sonuçları toplulukçu kültürlerde paylaşımcılığın, bireyci toplumlarda ise eyleyciliğin erkeklere daha fazla atfedildiğini göstermiştir.

1.5. Çalışmanın Amacı

Genel olarak değerlendirildiğinde cinsiyet rolü benlik kavramını ölçmek için Türkçeye uyarlanan BCRE ve genişletilmiş KYÖ'nün güncel ölçekler olmadığı için literatürde eleştirildiği dikkat çekmektedir. Bu ölçeklerin ülkemizdeki uyarlama çalışmalarına has bir sorun ise Amerikan toplumu için geliştirilen bu ölçeklerin ülkemizdeki cinsiyet rolü kalıpyargılarına ne derece uygun olduğunun çalışılmamış olmasıdır. Ayrıca, Türkçeye uyarlanan bu ölçekler cinsiyet rolü benlik kavramının sadece kişisel özellikler boyutunu ölçmektedir. Ancak, literatürdeki tartışmalar davranışsal eğilimlerin de cinsiyet rolü benlik kavramı ölçümüne eklenmesinin önemine dikkat çekmektedir (Athenstaedt, 2003; Orlofsky ve O'Heron 1987).

Bu çalışmada, cinsiyet rolü benlik kavramını ölçmek için olumlu ve olumsuz kişilik özelliklerini ölçen bir ölçekle (Toplumsal Cinsiyet Rolü Özellikleri Ölçeği) birlikte davranış tercihlerini (Toplumsal Cinsiyet Rolü Davranışları Ölçeği) ölçen bir ölçme aracı geliştirmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda yürütülen birinci çalışmada katılımcıların kadınlara ve erkeklere atfettikleri cinsiyet rolü özellikleri ve davranışları belirlenmiştir. Söz konusu kalıpyargısal atıflardan hareketle seçilen maddeler ikinci çalışmada katılımcılara sunulmuş ve bu maddeler üzerinden kendilerini değerlendirmeleri istenmiştir. Böylece, kültürümüzdeki güncel cinsiyet kalıpyargılarına uygun şekilde toplumsal cinsiyet rolü benlik kavramı ölçen araçların geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Çalışmada geliştirilen ölçme araçlarının adlandırılmasında Spence ve Helmreich'in (1981) önerdiği ifade edicilik ve araçsallık terimleri yerine kadınsılık ve erkeksilik terimlerinin kullanılması tercih edilmiştir. İfade edicilik ve araçsallık bireyin cinsiyetinden ya da cinsiyet rolünden bağımsız olarak sergileyebileceği özellik ve davranışları içermektedir. Cinsiyet rolleri literatürünün geleneğine bakıldığında ifade edici ve araçsal özellikler arasından toplumdaki cinsiyet kalıpyargılarıyla ilişkili olanların ölçme araçlarında kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, cinsiyet rolü ölçeklerinin aslında toplumdaki iş bölümüne dayalı cinsiyetçi beklentilerle ilgili olduğunu söylemek mümkündür (Glick ve Fiske, 2001; Wood ve Eagly, 2010). Mevcut çalışmada da toplumsal olarak kurgulanmış bu özellik ve davranışları ölçmek amaçlandığı için kadınsılık ve erkeksilik terimleri tercih edilmiştir. Sonuç olarak, geliştirilen ölçeklerde ölçülen kadınsılık ve erkeksilik biyolojik bir temelle yapılan özcü (essentialist) atıflara değil, toplumsal beklentilerin benimsenme düzeyine karşılık gelmektedir.

2. Çalışma 1: Kadınlara ve Erkeklere Yönelik Kalıpyargısal Atıflar

Birinci çalışmada cinsiyet rolü benlik kavramıyla ilgili özellik ve davranışların ne derece kadınlara ve erkeklere atfedildiğini (cinsiyet kalıpyargılarını) belirleyerek madde seçimi amaçlanmıştır. Özellik atıflarında açımlayıcı faktör analizi sonucunda dört faktör gözlenmesi beklenmiştir: kadınsı olumlu (kadınsı pozitif; KP), kadınsı olumsuz (kadınsı negatif; KN), erkeksi olumlu (erkeksi pozitif; EP) ve erkeksi olumsuz (erkeksi negatif; EN; Athenstaedt, 2003; Spence v.d., 1979). Ayrıca, yürütülen çok boyutlu ölçekleme analizinde Constantinople'un (1973) önerisi doğrultusunda kadınsılık ve erkeksilikle ilgili özelliklerin olumsuzdan olumluya doğru giden iki ayrı boyutta ayrışması beklenmiştir. Cinsiyet rolü davranışları ise günlük yaşamda sergilenebilecek olumlu davranışlardan seçildiği için ölçeğin kadınsı davranışlar (KD) ve erkeksi davranışlar (ED) şeklinde iki faktörlü bir yapı sergilemesi beklenmiştir. Gözlenen faktörlerin içerik geçerliliğinin bir göstergesi olarak kadınsı özellik ve davranışların kadınlara, erkeksi olanların ise erkeklere atfedilmesi beklenmiştir (H1)

Birleşme geçerliliğini test etmek için oluşturulan (alt)ölçekler arasındaki korelasyonlar incelenmiştir (H2). Cinsiyet rol özellikleri ve davranışları cinsiyet kimliğiyle ilişkili olduğu için (Athenstaedt, 2003) bir cinsiyete atfedilen olumlu, olumsuz özellikler ve davranışların birbirleriyle pozitif yönde korelasyonları olması beklenmiştir (H2a). Bu bağlamda KP, KN ve KD arasında ve EP, EN ve ED arasında pozitif korelasyonlar gözlenmesi beklenmiştir. Kadın ve erkek cinsiyet kimliği normatif bireylerde birbirini dışlayıcı şekilde algılandığı için kadınsı özellik ve davranışların kadınlara atfedilmesiyle birlikte erkeksi özellik ve davranışların da erkeklere atfedilmesi beklenmiştir (H2b). Böylece, KP, KN ve KD ile EP, EN ve ED arasındaki korelasyonların negatif yönde olması beklenmiştir.

Kriter geçerliliğini belirlemek için cinsiyet kalıpyargılarının cinsiyetçi tutumlarla korelasyonları incelenmiştir (H3). Düşmanca cinsiyetçilik geleneksel cinsiyet rollerine uymayan kadınlara yönelik bir kötüleme içerdiği için (Glick ve Fiske, 1996), düşmanca tutumların KN özelliklerin kadınlara daha fazla atfedilmesiyle ilişkili olması beklenmiştir (H3a). Bununla birlikte, düşmanca cinsiyetçi tutumlar erkekleri kayırmayla ilgili olduğu için EP özelliklerin erkeklere daha fazla atfedilmesiyle ilişkili olması beklenmiştir (H3b). Korumacı cinsiyetçi tutumlar ise geleneksel rollere uyan kadınların yüceltilmesiyle ilgili olduğu için KP özelliklerin kadınlara daha fazla atfedilmesiyle ilişkili olması beklenmiştir (H3c). Ayrıca, cinsiyetçiliğin kadınsı davranışların kadınlara, erkeksi davranışların ise erkeklere atfedilmesiyle ilişkili olması beklenmiştir (H3d).

Son olarak, cinsiyet kalıpyargılarının demografik özelliklere göre farklılaşarak kriter geçerliliğini desteklemesi beklenmiştir (H4). Kadınlar ve erkeklerin iç grup yanlılığı göstererek (Rudman v.d., 2002) olumlu özellik ve davranışları kendi iç gruplarına atfetmeleri beklenmiştir (H4a). Olumsuz özellikleri ise kendi iç gruplarından çok dış gruba atfetmesi beklenmiştir (H4b). Ayrıca, üniversite öğrencileri genellikle daha liberal tutumlara sahip olduğu için cinsiyet rolü özellik ve davranışlarıyla ilgili kalıpyargıları öğrenci olmayan örneklemdekinden daha az onaylaması beklenmiştir (H4c).

2.1. Yöntem

2.1.1 Katılımcılar

Araştırma kapsamında 343 katılımcıya ulaşılmış, ancak anket sorularını boş bırakanların ($n= 7$), dikkat sorularını yanlış cevaplayanların ($n= 51$) ya da uç değerlerin ($n= 5$) çıkarılmasıyla analizler 280 katılımcının (132 kadın, 146 erkek, 2 belirtmeyen) verisi üzerinden yürütülmüştür (Tablo 1). Katılımcıların yaşları 18 ile 61 arasında değişmiştir ($\bar{X}= 33.67$, $SS = 8.41$). Katılımcıların 41'ini (%14.64) üniversite öğrencileri geri kalanını ise öğrenci olmayanlar (örn. hekim, mühendis ve esnaf) oluşturmuştur. Öğrenci olmayanların %91,60'ı ön lisans ya da üzeri düzeyinde eğitimi olduğunu bildirmiştir. Ayrıca, öğrenci ve öğrenci olmayan örneklemde anne-baba eğitimlerinin benzer olduğu ve her iki örneklemde babaların (ön lisans ve üzeri, sırasıyla %39.02, %38.40) annelerden (ön lisans ve üzeri, sırasıyla %26.83, %19.41) daha yüksek eğitilmiş olduğu görülmüştür.

2.1.2. Veri Toplama Araçları

2.1.2.1. Toplumsal Cinsiyet Rolü Kişilik Özellikleri ve Davranışlarına Yönelik Kalıpyargısal Atıflar

Literatür taranarak toplumsal cinsiyet rolü benlik kavramıyla ilgili olumlu/olumsuz özellik atıfları (Bem, 1974; Spence v.d., 1979; Berger ve Krahe, 2013) ve davranış tercihleri (Athenstaed, 2003; Orlofsky, 1981) ilgili maddeler belirlenmiştir. Davranış maddelerinin seçiminde kadınsı ve erkeksi davranışların günlük yaşamda her iki cinsiyet için de benzer sıklıkta gözlenebilir olması dikkate alınmıştır. Oluşturulan madde havuzu (117 özellik ve 50 davranış) on psikoloji öğrencisiyle oluşturulan bir odak grupta değerlendirilmiştir. Odak grup toplantısı öncesinde katılımcılardan ilgili özellik ve davranışların toplumda ne derece kadınlara ya da erkeklere atfedildiğini 5'li skalada (1= Kesinlikle kadınlara atfedilir; 5= Kesinlikle erkeklere atfedilir) değerlendirmeleri istenmiştir. Ardından, toplantıda bulgular katılımcılara sunulmuş ve tartışmaları istenmiştir. Tartışmada, katılımcıların bu özellik ve

davranışları cinsiyetle ilgili olma, anlaşılabilirlik, kültüre uygunluk ve dilbilgisi açılarından değerlendirmeleri sağlanmış ve önerileri alınmıştır. Böylece, kültüre uygun olmayan (örneğin, “Bale izlemek”) ya da güncel olmayan (örneğin, “el işi/örgü yapmak) maddeler çıkartılmıştır. Sonuç olarak, madde havuzu 13’er adet KP, KN, EN ve 12 adet EP özellik olmak üzere toplam 51 kişilik özelliği; 15 KD ve 12 ED olmak üzere toplam 27 davranış maddesi içerecek şekilde son haline getirilmiştir.

Tablo 1. Katılımcı Demografikleri (Çalışma 1 ve Çalışma 2)

	Çalışma 1			Çalışma 2		
	Öğrenci	Öğrenci Olmayan	Toplam	Öğrenci	Öğrenci Olmayan	Toplam
	\bar{X} (SS)	\bar{X} (SS)	\bar{X} (SS)	\bar{X} (SS)	\bar{X} (SS)	\bar{X} (SS)
	<i>n</i> (%)	<i>n</i> (%)	<i>n</i> (%)	<i>n</i> (%)	<i>n</i> (%)	<i>n</i> (%)
Yaş	24.25 (7.15)	34.80 (7.82)	33.67 (8.41)	21.74 (3.77)	30.25 (8.18)	25.56 (7.45)
Cinsiyet						
Kadın	15 (36.59)	131 (54.81)	146 (52.14)	131 (59.55)	90 (49.45)	221 (54.98)
Erkek	26 (63.41)	106 (44.35)	132 (47.14)	87 (39.55)	88 (48.35)	175 (43.53)
Belirtmeyen	-	2 (0.84)	2 (0.71)	2 (0.91)	4 (2.20)	6 (1.49)
Eğitim Durumu						
Örgün Eğitim Yok			-		1 (0.56)	
İlkokul		3 (1.26)			2 (1.12)	
Ortaokul		3 (1.26)			4 (2.25)	
Lise		14 (5.88)			11 (6.18)	
Ön Lisans		15 (6.30)			9 (5.06)	
Lisans		131 (55.04)			119 (66.85)	
Lisansüstü		72 (30.25)			32 (17.98)	
Anne Eğitim						
Örgün Eğitim Yok	2 (4.88)	32 (13.50)	34 (12.23)	10 (4.57)	12 (6.74)	22 (5.53)
İlkokul	12 (29.27)	100 (42.19)	112 (40.29)	82 (37.44)	75 (42.13)	157 (39.45)
Ortaokul	7 (17.07)	16 (6.75)	23 (8.27)	37 (16.89)	24 (13.48)	61 (15.33)
Lise	9 (21.95)	43 (18.14)	52 (18.71)	56 (25.57)	41 (23.03)	98 (24.62)
Ön Lisans	2 (4.88)	4 (1.69)	6 (2.16)	5 (2.28)	3 (1.69)	8 (2.01)
Lisans	6 (14.63)	38 (16.03)	44 (15.83)	27 (12.33)	20 (11.24)	47 (11.81)
Lisansüstü	3 (7.32)	4 (1.69)	7 (2.52)	2 (0.91)	3 (1.69)	5 (1.26)
Baba Eğitim						
Örgün Eğitim Yok	1 (2.44)	6 (2.53)	7 (2.52)	-	2 (1.13)	2 (0.51)
İlkokul	8 (19.51)	77 (32.49)	85 (30.58)	57 (26.15)	50 (28.25)	107 (27.09)
Ortaokul	5 (12.20)	22 (9.28)	27 (9.71)	35 (16.06)	32 (18.08)	67 (16.96)
Lise	11 (26.83)	41 (17.30)	52 (18.71)	60 (27.52)	38 (21.47)	98 (24.81)
Ön Lisans	2 (4.88)	12 (5.06)	14 (5.04)	22 (10.09)	13 (7.34)	35 (8.86)
Lisans	9 (22.95)	67 (28.27)	76 (27.34)	35 (16.06)	38 (21.47)	73 (18.48)
Lisansüstü	5 (12.20)	12 (5.06)	17 (6.12)	9 (4.13)	4 (2.26)	13 (3.29)

Katılımcılar seçilen maddeleri toplumun gözünde ne kadar kadınsı-erkeksi görüldüğünü 5’li skalada (1 = son derece kadınsı, 5 = son derece erkeksi) değerlendirmiştir. Ölçekten alınan yüksek puanlar, ilgili

kişilik özelliği ya da davranışın daha erkeksi algılandığını göstermektedir. Ölçeğin psikometrik özellikleri bulgular bölümünde sunulmuştur.

2.1.2.2. Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği (ÇDCÖ)

Glick ve Fiske (1996) tarafından geliştirilen ölçek 6'lı skala üzerinden (1=kesinlikle katılmıyorum, 6=kesinlikle katılıyorum) korumacı (KC) ve düşmanca cinsiyetçilik (DC) düzeyini ölçmeyi amaçlamaktadır. Ölçekten alınan puanlardaki artış cinsiyetçi tutumlardaki artışı göstermektedir. ÇDCÖ'ni Türkçeye uyarlayan Sakallı-Uğurlu (2002) korumacı ve düşmanca cinsiyetçilik alt ölçeklerinin alfa iç tutarlık katsayılarının sırasıyla .78 ve .87 olduğunu bildirmiştir (ölçeğin güncel psikometrik özellikleri için bkz. Aktan ve Yalçındağ, 2022). Mevcut çalışmada ise, her iki alt ölçeklerin güvenilirliklerinin .84 olduğu görülmüştür.

2.1.2.3. Sosyo-Demografik Bilgi Formu

Katılımcılardan cinsiyet (kadın, erkek ve diğer), yaş, meslek, ebeveyn eğitim durumunu belirtmeleri istenmiştir.

2.1.3 İşlem

Çalışmanın etik kurul izni veri toplama aşamasından önce Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan alınmıştır. Katılımcılar ölçekleri doldurmadan önce gönüllü onam alınmıştır. Örneklem kartopu tekniğiyle ulaşılmıştır. Veriler Google Forms üzerinden toplanmıştır. Ölçeklerdeki maddeler katılımcılara seçkisiz sırayla sunulmuştur. Anket formu içerisinde katılımcılara üç dikkat sorusu yöneltilmiştir (örn. "Bu soruyu kadar geldiyseniz teşekkür ederim. 3'ü işaretleyin.").

2.1.4. Analiz Yaklaşımı

Kadınsı-erkeksi özelliklerin ve davranışların seçimi için katılımcıların değerlendirmelerinin ölçek orta noktasından (3= Kararsızım) sapmaları, oblimin rotasyonu ile yürütülen temel eksen faktörlemesi (principal axis factoring) ve Çok Boyutlu Ölçekleme (ÇBÖ - Multidimensional Scaling) analizi sonuçları dikkate alınmıştır. ÇBÖ analizi katılımcıların değerlendirmeleriyle ilişkili boyutların ortaya çıkarılmasını amaçlaması açısından temel bileşenler analizine (principal component analysis) kavramsal olarak benzerdir. Ancak, temel bileşenler analizinden farklı olarak, maddeler arasındaki birlikte değişim matrisinden (covariance matrix) değil, maddeler arasındaki yakınlık matrisinden (proximity matrix) yararlanarak temel boyutları belirler (Ding, 2018). Bu nedenle, ÇBÖ ölçek maddeleri arasındaki yüksek korelasyonlara karşı daha az duyarlıdır.

Bu çalışmada, ÇBÖ analizi için ALSCAL programı kullanılmış ve özellik değerlendirmeleri arasındaki yakınlıkların belirlenmesi için Öklit mesafeleri hesaplanmıştır. Ölçek hazırlanırken kadınsılık ve erkeksilik boyutlarından özellikler seçildiği için model iki boyutlu bir çözümlemeyle oluşturulmuştur. Uyum indeksi olarak Kruskal Stres Formülü I (S) ve RSQ (R kare) katsayıları hesaplanmıştır. Cinsiyet rolü davranışları ise olumsuz davranışları içermediği için ÇBÖ kullanılmamıştır.

Kruskal (1964; akt. Ding, 2018, s.53) stres değeri için kesme noktası değerlerini 0.20 (zayıf), 0.10 (kabul edilebilir), 0.05 (iyi), 0.025 (çok iyi) ve 0.00 (mükemmel olarak) olarak önermiştir. Ancak, ÇBÖ'de ölçeklenecek uyaran sayısı arttıkça ve ölçeklemenin yapıldığı boyut sayısı azaldıkça stres değerinin arttığı belirtilmektedir (Borg, Groenen, ve Mair, 2018; Ding, 2018). RSQ değerinin 1'e yakın yaklaşması, gözlenen yakınlıklarla ölçeklenen yakınlıklar arasındaki uyumun mükemmel yaklaşımını göstermektedir.

2.2. Bulgular ve Tartışma

2.2.1. Cinsiyet Rolü Özelliklerine Yönelik Kalıpyargısal Atıflar

Katılımcıların özellik değerlendirmeleri için frekans dağılımları incelendiğinde “Saygın” sıfatı için normal dağılım oluşmadığı ve katılımcıların çoğunun ($n=196$; %68.77) bu sıfat için “Kararsızım” seçeneğini işaretlediği görülmüştür. Bu nedenle takip eden analizlerden ilgili sıfat çıkartılmıştır. Tek örneklem için t testi sonuçları, tüm sıfatların ölçek orta noktasından sapmasının beklendiği yönde ve anlamlı olduğunu ($p<.001$) göstermiştir. Cohen’in d değeri kadınsı sıfatlar için -0.13 ile -1.27 ($Mdn= -0.53$), erkeksi sıfatlar için ise 0.24 ile 1.34 ($Mdn= .72$) arasında değişmiştir. Söz konusu bulgu, H1’in desteklendiğini, kadınsı özelliklerin kadınlara erkeksi özelliklerin ise erkeklere atfedildiğini göstermiştir (Tablo 2).

KMO ve Bartlett testi veri setinin faktör analizine uygun olduğunu göstermiştir ($KMO= .89$, $\chi^2= 6056.08$, $p<.001$). Paralel analiz önerdiği dört faktör toplam varyansın %37.70’ini açıklamıştır (özdeğerler sırasıyla, 6.83, 5.68, 4.56 ve 1.81). Birinci faktör altında EN ve KP, ikinci faktör altında KN ve KP, üçüncü faktör altında EP maddelerinin yüklendiği, dördüncü faktörde ise iki EP maddesinin yer aldığı gözlenmiştir. Ayrıca, “Güç Delisi” ve “Tutkulu” sıfatları hiçbir faktör altında yüklenmemiştir.

ÇBÖ analizi 50 maddenin iki boyut üzerinden ölçeklendiği modelin uyumunun kabul edilebilir olduğunu göstermiştir ($S= .107$; $RSQ= .963$). Maddelerin dağılımı incelendiğinde X ekseninin kadınsılık-erkeksilik boyutunu, Y ekseninin ise olumsuz-olumlu boyutunu yansıttığı görülmüştür. Ancak, “Güç Delisi” sıfatı (EN), EP sıfatlarının arasında yer almıştır.

Nihai ölçekte yer alacak sıfatlara karar vermek için t testi, faktör analizi ve ÇBÖ sonuçları birlikte incelenerek ölçek orta noktasından en az sapan, kuramsal olarak beklenmeyen faktörde yer alan ya da yüksek çapraz yükü olan ve ÇBÖ’de beklenen kadranda yer almayan 12 sıfatın elenmesine karar verilmiştir. Ölçekte tutulan 38 sıfat için paralel analiz önerdiği üç faktör toplam varyansın %38.10’unu açıklamış (özdeğerler sırasıyla, 5.49, 5.08 ve 3.91), birinci faktör altında KP ve EN, ikinci faktörde KN ve üçüncü faktörde EP maddeleri yüklenmiştir (Tablo 2). Ancak, birçok KP maddesinin ikinci ve/veya üçüncü faktörde çapraz yükü olduğu ve “Bakımlı” (KP) sıfatının KN faktöründe yüklendiği görülmüştür.

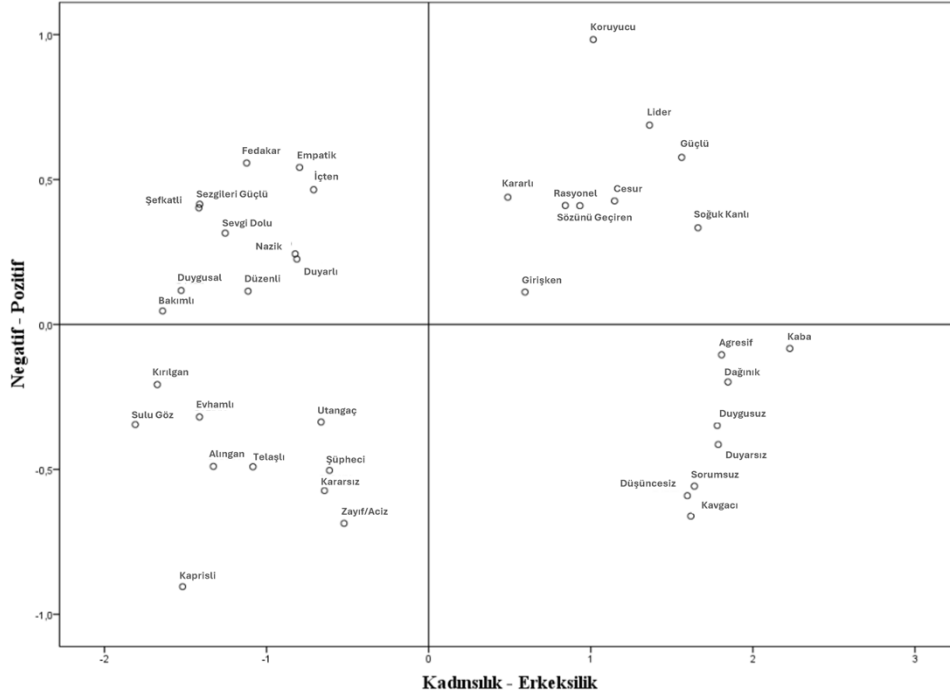
Seçilen 38 maddeyle ÇBÖ yeniden yürütüldüğünde uyum indeksleri iyileşmiştir ($S= .085$; $RSQ= .974$). Elde edilen çözümlemede X ekseninin kadınsılık-erkeksilik boyutunu, Y ekseninin ise olumsuz-olumlu boyutunu yansıttığı; tüm maddelerin ilgili kadranda yer aldıkları gözlenmiştir (Şekil 1). Oluşturulan KP, KN, EP ve EN alt ölçeklerinin iç tutarlılık katsayıları sırasıyla .91, .84, .78 ve .87 olarak hesaplanmıştır.

Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, seçilen KP (11 madde), KN (10 madde), EP (9 madde) ve EN (8 madde) maddelerinin kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargısal özellik atıflarını ölçmek için kullanılabileceğini görülmüştür. Faktör analizinden farklı olarak ÇBÖ’nün maddeler arasındaki korelasyondan daha az etkilenmesi (Ding, 2018) bu analizde dört kümede özelliklerin ayrışmasını sağlamış olabilir. ÇBÖ analizinin beklenmedik bulgusu ise kişilik özelliklerini farklılaştıran iki boyutun kadınsılık-erkeksilik ve olumsuz-olumlu şeklinde oluşmuş olmasıdır. Halbuki, Constantinople (1973) ve takibinde Bem (1974) ve Spence v.d.’nin (1975) tartışmaları doğrultusunda kadınsılığın ve erkeksiliğin olumsuzdan olumluya doğru giden iki ayrı boyut olarak gözlenmesi beklenmiştir. Ancak, bulgular cinsiyetlere yönelik kalıpyargılar dikkate alındığında kadınsılık – erkeksiliğin tek bir boyut olarak algılandığına işaret etmiştir.

Tablo 2. Cinsiyet Rol Özelliklerine Yönelik Cinsiyet Atıfları İçin Faktör Yükleri, t Testi Bulguları ve Betimsel İstatistikler

	Beklenen Boyut	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	\bar{X}	SS	t	Cohen d
Kavgacı	EN	.751			3.71	1.04	11.41	0.68
Sorumsuz	EN	.696			3.72	0.92	12.96	0.78
Kaba	EN	.638			4.15	0.78	24.75	1.48
Agresif	EN	.627			3.89	0.88	16.85	1.01
Duyarsız	EN	.616			3.78	0.93	13.85	0.83
Düşüncesiz	EN	.607			3.69	0.92	12.44	0.75
Duygusuz	EN	.579			3.82	0.87	15.58	0.94
Dağınık	EN	.513			3.85	0.88	16.28	0.98
Fedakar	KP	-.454		.331	2.39	1.07	-9.57	-0.57
İçten	KP	-.439			2.63	1.04	-5.95	-0.36
Empatik	KP	-.434		.410	2.50	1.00	-8.38	-0.50
Sevgi Dolu	KP	-.374		.313	2.25	0.97	-12.89	-0.77
Şefkatli	KP	-.357	.370		2.25	1.10	-11.35	-0.68
Düzenli	KP	-.344			2.35	0.95	-11.39	-0.68
Duygusal	KP	-.336	.477		2.10	0.96	-15.54	-0.93
Duyarlı	KP	-.306	.346	.356	2.46	0.93	-9.63	-0.58
Nazik	KP	-.306			2.53	1.02	-7.83	-0.47
Kırılgan	KN		.714		2.02	0.94	-17.38	-1.04
Alıngan	KN		.694		2.18	0.95	-14.51	-0.87
Evhamlı	KN		.662		2.18	0.97	-14.15	-0.85
Sulugöz	KN		.580		1.86	0.82	-23.21	-1.39
Kararsız	KN		.538		2.53	0.90	-8.71	-0.52
Kaprisli	KN		.537	-.387	2.05	0.97	-16.33	-0.98
Telaşlı	KN		.478		2.30	0.93	-12.60	-0.75
Şüpheli	KN		.425		2.61	0.99	-6.63	-0.40
Bakımlı	KP		.423		2.07	0.98	-15.92	-0.95
Zayıf/Aciz	KN		.384		2.56	0.92	-7.98	-0.48
Sezgileri Güçlü	KP		.366	.388	2.22	1.09	-12.01	-0.72
Utangaç	KN		.359		2.59	0.96	-7.15	-0.43
Cesur	EP			.659	3.60	0.90	11.23	0.67
Güçlü	EP			.633	3.81	0.94	14.47	0.87
Kararlı	EP			.614	3.22	0.96	3.88	0.23
Lider	EP			.612	3.72	0.96	12.57	0.75
Girişken	EP			.486	3.24	0.90	4.50	0.27
Sözünü Geçiren	EP			.469	3.35	1.02	5.73	0.34
Koruyucu	EP			.447	3.52	1.14	7.64	0.46
Soğukkanlı	EP			.404	3.83	0.91	15.21	0.91
Rasyonel	EP			.310	3.43	0.96	7.57	0.45

Not. t: tek örneklem için t testi, kriter değer olarak ölçek orta noktası (3 = Kararsızım) alınmıştır. Tüm t değerleri $p < .001$ 'de anlamlıdır. KP: Kadınsı Pozitif özellik, KN: Kadınsı Negatif özellik, EP: Erkeksi Pozitif özellik, EN: Erkeksi Negatif özellik. Ölçek ortalamalarındaki artış ilgili özelliğin erkeklere daha fazla atfedildiğini göstermektedir.

Şekil 1. Cinsiyet Rolü Özelliklerine Yönelik Kalıpyargısal Atıflara Dair ÇBÖ Sonuçları

2.2.2. Cinsiyet Rolü Davranışlarına Yönelik Kalıpyargısal Atıflar

Tek örneklem için *t* testi sonuçları, H1'in desteklendiğini ve tüm davranışlar için ortalamaların ölçek orta noktasından beklendik yönde anlamlı şekilde saptığını göstermiştir. Cohen'in *d*'si KD için -0.72 ile -1.79 (*Mdn* = -0.88), ED için ise 0.56 ile 1.83 (*Mdn* = 1.34) arasında değişmiştir. KMO ve Bartlett testi sonuçları, analiz için veri setinin uygun olduğunu göstermiştir (*KMO* = .93, $\chi^2 = 3835.89$, $p < .001$). Paralel analizin önerdiği iki faktör toplam varyansın %44'ünü açıklamış, birinci faktör (özdeğer= 6.61) altında KD, ikinci faktörün altında (özdeğer= 5.22) ise ED maddeleri toplanmıştır.

Ölçeği kısaltmak için *t* testinde ölçek orta noktasından en fazla farklılaşan ve faktör analizinde ilgili olduğu faktörde en yüksek faktör yüküne sahip olan kadınsı ve erkeksi davranışlardan altışar madde seçilmiştir. Seçilen maddelerle yürütülen faktör analizi sonuçları, paralel analizin önerdiği iki faktörün toplam varyansın %47.70'ini açıkladığını, birinci faktörde (özdeğer= 2.96) erkeksi, ikinci faktörde (özdeğer= 2.76) ise kadınsı davranışların toplandığını göstermiştir (Tablo 3). Ancak, erkeksi davranışlar arasında yer alan "Spor programları izlemek" maddesinin kadınsı davranışlarda negatif yüklendiği görülmüştür. Kadınsı davranışlar için alfa katsayısı .82, erkeksi davranışlar için ise .85 olarak hesaplanmıştır.

2.2.3. Cinsiyet Rol Özellikleri ve Davranışlarına Yönelik Kalıpyargısal Atıflar Arasındaki İlişkiler

Özellik ve davranış atıfları arasındaki korelasyonlar incelendiğinde H2a'nın kadınsı özellik ve davranışlar için desteklendiği görülmüştür. Beklendiği gibi, KP ve KN ile KD arasındaki korelasyonların pozitif yönde olduğu bulunmuştur. Erkeksi özellik ve davranışlar için ise H2a kısmen desteklenmiştir. EP ve EN'nin ED ile korelasyonlarının beklendik şekilde pozitif yönde olduğu, ancak EP ve EN arasındaki korelasyonun anlamlı olmadığı bulunmuştur (Tablo 4).

Farklı cinsiyetlere atfedilen özellik ve davranışlar arasındaki korelasyonlar H2b'yi kısmen desteklemiştir. KN ile EN ve KD ile ED arasındaki negatif yönlü korelasyonlar bu özellik ve davranışların

cinsiyetleri birbirinden dışlayıcı şekilde atfedildiğine işaret etmiştir. Ancak, KP ve EP arasındaki pozitif korelasyon, olumlu özelliklerin cinsiyetleri farklılaştırıcı şekilde atfedilmediğini göstermiştir.

Tablo 3. Cinsiyet Rol Davranışlarına Yönelik Atıflar İçin Faktör Yükleri, t Testi Bulguları ve Betimsel İstatistikler

	ED	KD	\bar{X}	SS	t	Cohen d
Ampulleri değiştirmek	.810		4.15	0.94	20.59	1.23
Araba Yıkamak	.760		4.37	0.88	26.01	1.56
Mangal yakmak	.732		4.48	0.85	29.16	1.74
Evde boya badana yapmak	.641		4.18	0.90	21.93	1.31
Vücut geliştirme antrenmanı yapmak	.593		4.28	0.93	23.05	1.38
Spor programları izlemek	.382	-.312	4.37	0.86	26.75	1.60
Bebek Bakmak		.726	2.10	0.91	-16.39	-0.98
Bulaşıkları veya çamaşırları yıkamak		.716	2.11	0.95	-15.70	-0.94
Ev Dekorasyonu ile ilgilenmek		.594	2.07	0.96	-16.14	-0.97
İşyerini çiçeklerle süslemek		.583	1.81	0.97	-20.60	-1.23
'Sabah Şekerleri' gibi programlar izlemek		.565	1.62	0.84	-27.43	-1.65
Pilates yapmak		.362	1.53	0.76	-32.33	-1.94

Not. t: tek örneklem için t testi, kriter değer olarak ölçek orta noktası (3=Kararsızım) alınmıştır. Tüm t değerleri $p < .001$ 'de anlamlıdır. KD: Kadınsı Davranış, ED: Erkeksi Davranış. Ölçek ortalamalarındaki artış ilgili davranışın erkeklere daha fazla atfedildiğini göstermektedir.

Tablo 4. Cinsiyet Rol Özellikleri ve Davranışlarına Yönelik Atıflar ve Cinsiyetçilik Arasındaki Korelasyonlar

	\bar{X}	SS	KP	KN	EP	EN	KD	ED	DC
KP	2.34	0.71	-						
KN	2.29	0.56	.50***	-					
EP	3.53	0.57	.26***	-.29***	-				
EN	3.83	0.64	-.65***	-.39***	.09	-			
KD	1.87	0.63	.39***	.49***	-.23***	-.40***	-		
ED	4.30	0.68	-.26***	-.41***	.33***	.49***	-.63***	-	
DC	3.53	1.03	.27***	-.11	.37***	-.12*	-.08	.21***	-
KC	3.63	1.04	-.01	-.03	.09	.20**	-.11	.29***	.40***

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$. Not. Kalıpyargısal atıflarda puanların artışı ilgili özellik ya da davranışın erkeklere daha fazla atfedildiğini göstermektedir. KP: Kadınsı Pozitif özellik, KN: Kadınsı Negatif özellik, EP: Erkeksi Pozitif özellik, EN: Erkeksi Negatif özellik, KD: Kadınsı Davranış, ED: Erkeksi Davranış, DC: Düşmanca Cinsiyetçilik, KC: Korumacı Cinsiyetçilik.

2.2.4. Cinsiyet Rollerine Yönelik Kalıpyargısal Atıflarla Cinsiyetçilik Arasındaki İlişkiler

Korelasyon analizi bulguları H3'ü kısmen desteklemiştir. Düşmanca cinsiyetçilik ile KN arasındaki korelasyon beklendiği şekilde negatif yönde olsa da anlamlı olmadığı görülmüştür (H3a). Ancak, düşmanca cinsiyetçiliğin EP'yi erkeklere atfetmeyi arttırdığı bulunmuştur (H3b). Korumacı cinsiyetçilik ile KP arasındaki korelasyonun ise anlamlı olmadığı, H3c'nin desteklenmediği görülmüştür. H3d ise sadece erkeksi davranışlar için desteklenmiştir. Hem düşmanca hem de korumacı cinsiyetçiliğin ED'yi erkeklere atfetmeyle ilişkili olduğu, KD ile ise cinsiyetçiliğin ilişkili olmadığı görülmüştür.

2.2.5. Cinsiyet Rolü Kalıpyargısal Atıflarının Demografik Özelliklere Göre Farklılaşması

Bağımsız gruplar için *t* testleri H4a'nın olumlu özellikler ve erkeksi davranışlar için desteklendiğini göstermiştir (Tablo 5). Kadınlar KP'yi, erkekler ise EP ile ED'yi iç gruplarına daha fazla atfetmiştir. H4b ise sadece EN için desteklenmiş, erkekler EN'yi iç gruplarına daha az atfetmiştir.

Katılımcıların sadece 41'i (%14.64) üniversite öğrencisi olduğu için öğrenci olmayanlar katılımcılardan 50'si seçkisiz olarak seçilerek ikili karşılaştırmalar yapılmıştır (Tablo 6). Böylece, varyansların homojenliği varsayımının sağlanması amaçlanmıştır. Bulgular, H4c'nin sadece kadınsı olumsuz özelliklerle her iki cinsiyete yönelik davranış atıfları için desteklendiğini göstermiştir. Öğrenci olmayan katılımcılar KN ve KD'yi kadınlara, ED'yi ise erkeklere daha fazla atfetmiştir. Söz konusu bulgular cinsiyet rolü davranışları açısından öğrenci olmayanların daha kalıpyargısal değerlendirmeler yapma eğiliminde olduğu yönündeki hipotezimizi kısmen desteklemiştir.

Tablo 5. Cinsiyet Rol Özellik ve Davranışlarına Yönelik Atıflarda (Çalışma 1) ve Benlik Kavramında (Çalışma 2) Cinsiyet Farklılaşmaları

	Kalıpyargısal Atıflar (Çalışma 1)						Benlik Kavramı (Çalışma 2)					
	Kadın		Erkek		t	Cohen d	Kadın		Erkek		t	Cohen d
	\bar{X}	SS	\bar{X}	SS			\bar{X}	SS	\bar{X}	SS		
KP	2.07	0.58	2.57	0.71	-6.35***	-0.76	4.26	0.54	4.16	0.58	1.56	0.16
KN	2.30	0.58	2.26	0.53	0.59	0.07	2.87	0.77	2.44	0.73	6.54***	0.67
EP	3.27	0.50	3.76	0.53	-7.85***	-0.94	3.52	0.74	3.88	0.64	-5.45***	-0.56
EN	3.93	0.64	3.76	0.61	2.28*	0.27	1.67	0.51	2.09	0.64	-6.21***	-0.64
KD	1.91	0.69	1.82	0.53	1.21	0.15	4.37	0.73	3.64	0.62	9.01***	0.93
ED	4.15	0.72	4.45	0.59	-3.81***	-0.46	2.65	0.91	3.55	0.80	-11.24***	-1.160

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$. Not. KP: Kadınsı Pozitif Özellik, KN: Kadınsı Negatif Özellik, EP: Erkeksi Pozitif Özellik, EN: Erkeksi Negatif Özellik, KD: Kadınsı Davranış, ED: Erkeksi Davranış. Kalıpyargısal atıflarda puanların artışı ilgili özellik ya da davranışın erkeklere daha fazla atfedildiğini göstermektedir.

Tablo 6. Cinsiyet Rol Özellik ve Davranışlarına Yönelik Atıflarda (Çalışma 1) ve Benlik Kavramında (Çalışma 2) Öğrenci ve Öğrenci Olmayanlar Arasındaki Farklılaşmalar

	Kalıpyargısal Atıflar (Çalışma 1)						Benlik Kavramı (Çalışma 2)					
	Öğrenci (n=42)		Diğer (n=50)		t	d	Öğrenci (n=219)		Diğer (n=183)		t	Cohen d
	\bar{X}	SS	\bar{X}	SS			\bar{X}	SS	\bar{X}	SS		
KP	2,40	0,98	2,34	0,73	0,35	0,07	4,23	0,55	4,20	0,56	0,54	0,05
KN	2,47	0,63	2,18	0,63	2,19*	0,46	2,69	0,82	2,66	0,73	0,27	0,03
EP	3,30	0,76	3,56	0,61	-1,83	-0,38	3,71	0,74	3,65	0,69	0,77	0,08
EN	3,59	0,81	3,89	0,72	-1,88	-0,39	1,87	0,62	1,85	0,60	0,40	0,04
KD	2,19	0,71	1,83	0,65	2,53*	0,53	4,03	0,77	4,07	0,78	-0,54	-0,05
ED	3,81	0,86	4,40	0,58	-3,96***	-0,83	3,09	0,97	3,01	0,97	0,83	0,08

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$. Not. KP: Kadınsı Pozitif Özellik, KN: Kadınsı Negatif Özellik, EP: Erkeksi Pozitif Özellik, EN: Erkeksi Negatif Özellik, KD: Kadınsı Davranış, ED: Erkeksi Davranış. Kalıpyargısal atıflarda puanların artışı ilgili özellik ya da davranışın erkeklere daha fazla atfedildiğini göstermektedir.

3. Çalışma 2: Toplumsal Cinsiyet Benlik Kavramı Bağlamında Kadınsılık ve Erkeksilik

İlk çalışmada belirlenen cinsiyet kalıpyargılarından hareketle cinsiyet rolü benlik kavramı özellikleri ve davranışları ölçeklerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, belirlenen özellik ve davranışları katılımcıların kendilerine ne derece uygun gördüklerini belirtmeleri istenmiştir. Böylece, cinsiyet rolü özellikleri için kadınsılığın ve erkeksiliğin iki ayrı boyut olarak gözlenmesi ve ölçeğin kadınsı/erkeksi X

olumlu/olumsuz olmak üzere dört faktörlü bir yapı sergilemesi beklenmiştir. Cinsiyet rolü davranışlarının ise kadınsı ve erkeksi olmak üzere iki boyutlu bir yapı sergilemesi beklenmiştir. Ayrıca, Athenstaedt'in (2003) önerileri doğrultusunda katılımcıların belli bir cinsiyet rolü özellik ve davranışları benimseme (içselleştirme) düzeyleri arasında pozitif, diğer cinsiyetin olumsuz özellikleri benimseme düzeyleri arasında ise negatif yönde korelasyonlar beklenmiştir (H5; birleşme geçerliliği). Bu doğrultuda, KP, KN ve KD arasında pozitif yönde, bu değişkenlerle EN arasında ise negatif yönde korelasyonlar beklenmiştir (H5a). Benzer şekilde, EP, EN ve ED arasında pozitif, bu değişkenlerle KN arasında ise negatif yönde korelasyonlar beklenmiştir (H5b).

Geliştirilen ölçeklerin kriter geçerliliğini incelemek için bu ölçeklerden alınan puanların çekirdek cinsiyet kimliği, cinsiyetle kimliklenme ve katılımcı cinsiyetiyle ilişkileri incelenmiştir (H6). Kendisini daha fazla kadınsı hissedenlerin KP, KN ve KD'yi daha fazla benimsemesi, EN'yi ise daha az benimsemesi, daha fazla erkeksi hissedenlerin ise EP, EN ve ED'yi daha fazla benimsemesi, KN'yi ise daha az benimsemesi beklenmiştir (H6a). Bu örüntünün kimliklenme için de gözlenmesi beklenmiştir. Böylece, kadınların (erkeklerin) iç grupla kimliklenme düzeyi ile KP, KN ve KD arasında pozitif, EN arasında ise negatif korelasyonlar beklenmiştir (H6b; erkeklerde ise EP, EN, ve ED ile pozitif, KN ile negatif). Benzer şekilde, kadınların KP, KN ve KD'yi erkeklerden daha fazla, EP, EN ve ED'yi ise daha az benimsemesi beklenmiştir (H6c). Ayrıca, cinsiyetçiliğin kendi cinsiyet grubunun olumlu özelliklerini ve davranışlarını benimseme, diğer cinsiyetin olumsuz özelliklerini benimsememeyle ilişkili olması beklenmiştir (H7). Böylece, kadınlar cinsiyetçiliğin artmasıyla birlikte KP, KN ve KD'nin artması ve EN'nin azaltması, erkeklerde ise bu örüntünün tersinin gözlenmesi beklenmiştir. Son olarak, üniversite öğrencilerinin cinsiyet rolü özellik ve davranışlarının öğrenci olmayanlardan daha az benimsemeleri beklenmiştir (H8).

3.1. Yöntem

3.1.1. Katılımcılar

Çalışmada 458 katılımcılık bir örnekleme ulaşılmıştır, ancak ölçek maddelerini boş bırakan ($n= 7$), dikkat sorularında başarısız olan ($n= 44$) ve çok değişkende uç değer ($n= 5$) olan katılımcıların veri setinden çıkartılmasıyla analizler 402 katılımcının (221 kadın, 175 erkek ve 6 belirtmeyen) verisi üzerinden yürütülmüştür. Katılımcıların yaşları 18 ile 58 arasında değişmiştir ($\bar{X}= 25.56$, $SS= 7.45$; Tablo 1) Katılımcıların 219'u üniversite öğrencilerinden (%54.61), geri kalanı ise öğrenci olmayan bireylerden oluşmuştur. Öğrenci olmayanların katılımcıların %87.91'i ön lisans ya da üzeri düzeyinde eğitimi olduğunu bildirmiştir. Öğrenci ve öğrenci olmayan örneklemlerde anne-baba eğitimlerinin benzer olduğu ve her iki örnekleme de babaların eğitim düzeyinin (ön lisans ve üzeri eğitim, sırasıyla %30.28, %31.07) annelerinkinden (ön lisans ve üzeri eğitim, sırasıyla %15.53, %14.61) yüksek olduğu görülmüştür.

3.1.2. Veri Toplama Araçları

3.1.2.1. Toplumsal Cinsiyet Rolü Özellikleri Ölçeği

Birinci çalışmada belirlenen 11 KP, 10 KN, 9 EP ve 8 EN olmak üzere toplam 38 kişilik özelliği katılımcılara sunularak bu özelliklerin kendilerine ne derece uyduğunu 5'li skala üzerinden değerlendirmeleri istenmiştir (1= bana kesinlikle uymuyor, 5= bana kesinlikle uyuyor). Ölçek puanlarındaki artış katılımcının ilgili kişilik özelliğini daha fazla benimsediğini göstermektedir. Ölçeğin psikometrik özellikleri bulgular bölümünde sunulmuştur.

3.1.2.2. Toplumsal Cinsiyet Rolü Davranış Tercihleri Ölçeği

Birinci çalışmada belirlenen 6 kadınsı ve 6 erkeksi davranış katılımcılara 5'li skala üzerinden sunulmuştur (1= bana kesinlikle uymuyor, 5= bana kesinlikle uyuyor). Ölçek günlük hayatta herkesin

sergileyebileceği davranışları içerdiği için ölçeğin yönergesinde katılımcıdan diğer insanlar izlerken bu davranışı sergilemenin ne derece kendisine uygun olduğunu belirtmesi istenmiştir. Böylece, davranışların uygunluğunun yapılabirlik ya da beceri açısından değerlendirilmemesi amaçlanmıştır. Ölçek puanlarındaki artış katılımcının ilgili davranışı daha çok benimsediğini göstermektedir. Ölçeğin psikometrik özellikleri bulgular bölümünde sunulmuştur.

3.1.2.3. Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği (ÇDCÖ)

Birinci çalışmadaki ölçek kullanılmıştır

3.1.2.4. Sosyal Kimliklenme Ölçeği (SKÖ)

Ventura (2012) tarafından geliştirilen ölçek maddeleri cinsiyet kimliğini ölçecek şekilde değiştirilerek oluşturulmuştur (örn. “Diğer kadınlar [erkekler] ile çok ortak noktamız var.”). Ventura (2012) ölçeğin bağlılık ($\alpha = .84$), merkezilik ($\alpha = .70$) ve olumlu/olumsuz etki ($\alpha = .84$) olmak üzere üç faktör içerdiğini belirtmiştir. Mevcut çalışmanın bulguları üç faktörlü yapının tekrarlanmadığını ve alt ölçekler için güvenilirlik katsayılarının çok düşük olduğunu göstermiştir. Bu nedenle ölçeğin tek boyutlu olarak kullanılmasına karar verilmiş ve madde analizi sonucunda ölçekteki beş madde çıkarılmıştır (örn. “Genellikle bir kadın [erkekler] olmam üzerine düşünürüm.”). Geri kalan yedi madde için güvenirliliğin kabul edilebilir sınırdan olduğu görülmüştür ($\alpha = .69$). Mevcut çalışmada 5’li skalada (1 = Kesinlikle Katılıyorum; 5 = Kesinlikle Katılmıyorum) sunulan ölçekten alınan puanlardaki artış, kişinin cinsiyet grubuyla daha fazla kimliklendiğini göstermektedir.

3.1.2.5. Geleneksel Erkeklik Kadınlık Ölçeği (GEKÖ)

Kachel v.d. (2016) tarafından geliştirilen altı maddelik ölçek kişinin kendisini ne kadar erkeksi-kadını gördüğünü, erkeksi-kadını olmak istediğini ve erkeksi-kadınlıkla ilgili geleneksel kurallarla ne kadar özdeşleştiğini ölçmektedir (örn. “Kendimi[erkeksi-kadını] olarak değerlendiririm.”). Ölçek maddeleri 7’li skala üzerinden değerlendirilmektedir (1 = Tamamen erkeksi; 7 = Tamamen kadını). Ölçeğin Türkçe formu, ölçeğin uyarılma çalışmasını yapmakta olan Sakallı ve Demir’den (2023) temin edilmiştir. Mevcut çalışmada özdeğeri 5.19 olan tek bir faktörün toplam varyansın %86.41’ini açıkladığı bulunmuştur (KMO = .92; $\chi^2 = 3408.79$, $p < .001$). Ölçeğin alfa değerinin .97 olduğu görülmüştür.

3.1.2.6. Sosyodemografik Bilgi Formu

Katılımcılardan cinsiyet, yaş, meslek, ebeveyn eğitim durumu bilgilerini belirtmeleri istenmiştir.

3.1.3. İşlem

Çalışmanın etik kurul izni veri toplama aşamasından önce Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan alınmıştır. Katılımcılardan, ölçekleri doldurmadan önce gönüllü onam alınmıştır. Veri toplanması için birinci çalışmadaki işlemler takip edilmiştir.

3.2. Bulgular ve Tartışma

3.2.1. Toplumsal Cinsiyet Rolü Özellikleri Ölçeğinin Yapı Geçerliliği

Paralel analizin önerdiği 5 faktör toplam varyansın %42.10’unu açıklamıştır (özdeğerleri sırasıyla, 4.33, 4.10, 3.83, 2.16 ve 1.57). Birinci faktörü çoğunlukla EP, ikinci faktörü KP ve EN, üçüncü faktörü ise çoğunlukla KN maddelerinin oluşturduğu; dördüncü faktörde yer alan dört maddenin ve beşinci faktörde yer alan üç maddenin KP ve EN maddelerinin karması olduğu görülmüştür. Bulgular cinsiyet rolü kalıpyargıları gibi benlik kavramının üç faktörlü bir yapısı olabileceğine işaret ettiği için yanlış faktör altında yüklenen sekiz madde çıkarılarak analiz üç faktöre zorlanmıştır. Bulgular, üç faktörün toplam varyansın %38.30’unu açıkladığını (özdeğerler sırasıyla 4.20, 4.11, 3.19), birinci faktör altında EP

özelliklerin, ikinci faktörde KP ve EN özelliklerin, üçüncü faktörde ise KN özelliklerin toplandığını göstermiştir (Tablo 7). Ancak, “içten” ve “fedakar” (KP) maddeleri birinci faktörde de yük almıştır.

Tüm ölçek maddeleriyle yürütülen ÇBS sonuçları, iki boyutlu çözümlemenin veriye uyumunun kabul edilebilir olduğunu ($S = .145$, $RSQ = .885$), faktör analizinde sorunlu olduğu tespit edilen sekiz özelliğin yanlış kadrarlarda yer aldığını göstermiştir. Bu maddeler çıkartılarak yürütülen iki boyutlu çözümlemenin veriye uyumunun arttığı ($S = .115$, $RSQ = .928$), X ekseninin erkeksilik-kadınsılık, Y ekseninin ise olumsuz-olumlu boyutlarını yansıttığı ve “içten” ve “fedakar” özellikleri de dahil olmak üzere tüm ölçek maddelerinin ilgili oldukları kadrarlarda toplandıkları görülmüştür (Şekil 2). Ayrıca, oluşturulan KP (7 madde), KN (8 madde), EP (8 madde) ve EN (7 madde) alt ölçeklerinin alfa güvenilirlik katsayılarının kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmüştür (sırasıyla, .79, .80, .85 ve .76).

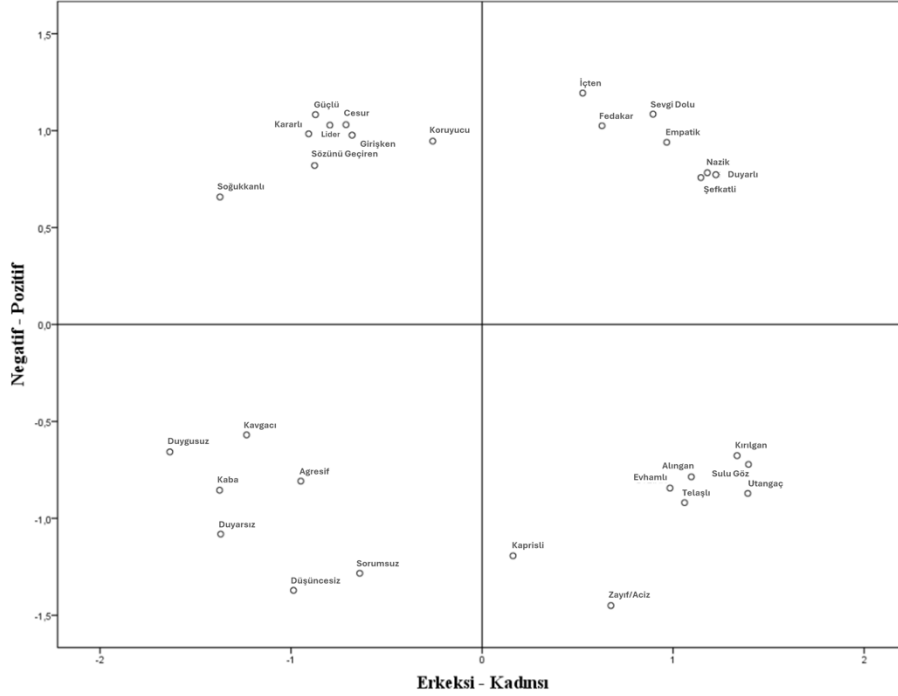
Tablo 7. Cinsiyet Rol Özellikleri İçin Faktör Yükleri, Cinsiyet Farklılaşmaları ve Betimsel İstatistikler

	Beklenen Boyut	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Kadın		Erkek		t	Cohen d
					\bar{X}	SS	\bar{X}	SS		
Lider	EP	.743			3.38	1.15	3.76	1.10	-3.37***	-0.34
Cesur	EP	.711			3.45	1.06	3.90	0.89	-4.52***	-0.46
Güçlü	EP	.695			3.78	0.97	4.03	0.86	-2.69**	-0.27
Girişken	EP	.677			3.34	1.13	3.70	1.08	-3.24**	-0.33
Sözünü Geçiren	EP	.673			3.37	1.04	3.61	0.98	-2.33*	-0.24
Koruyucu	EP	.575			4.15	0.86	4.38	0.68	-2.89**	-0.29
Kararlı	EP	.570			3.48	1.13	3.90	0.93	-3.99***	-0.40
Soğukkanlı	EP	.407			3.23	1.17	3.79	1.02	-4.99***	-0.51
Duyarsız	EN		.638		1.38	0.65	1.79	0.90	-5.39***	-0.55
Şefkatli	KP		-.603		4.47	0.69	4.25	0.88	2.79**	0.28
Kaba	EN		.602		1.35	0.63	1.85	0.92	-6.42***	-0.65
Duygusuz	EN		.590		1.62	0.92	2.06	1.17	-4.20***	-0.43
Sevgi Dolu	KP		-.584		4.00	0.90	3.97	1.01	0.36	0.04
Düşüncesiz	EN		.578		1.35	0.61	1.62	0.79	-3.81***	-0.39
Kavgacı	EN	.363	.574		1.81	0.99	2.42	1.25	-5.37***	-0.54
Duyarlı	KP		-.559		4.32	0.71	4.11	0.93	2.50*	0.25
Nazik	KP		-.526		4.20	0.76	4.09	0.96	1.30	0.13
Agresif	EN		.503	.321	2.85	1.20	3.04	1.20	-1.56	-0.16
İçten	KP	.347	-.383		4.38	0.75	4.33	0.73	0.65	0.07
Sorumsuz	EN		.362		1.42	0.72	1.88	0.94	-5.50***	-0.56
Empatik	KP		-.362		4.39	0.78	4.13	0.92	3.02**	0.31
Fedakâr	KP	.321	-.351		4.11	0.88	4.22	0.86	-1.24	-0.13
Alıngan	KN			.708	3.05	1.28	2.81	1.17	1.88	0.19
Kırılgan	KN			.695	3.56	1.15	2.93	1.24	5.20***	0.53
Telaşlı	KN			.683	2.97	1.31	2.50	1.19	3.65***	0.37
Sulugöz	KN			.620	2.92	1.46	2.10	1.20	6.02***	0.61
Evhamlı	KN			.577	2.95	1.26	2.63	1.27	2.52*	0.26
Kaprisli	KN			.442	2.21	1.17	2.04	1.07	1.52	0.15
Utangaç	KN			.380	3.38	1.14	2.87	1.21	4.27***	0.43
Zayıf/Aciz	KN			.322	1.81	0.93	1.66	0.92	1.59	0.16

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$. Not. KP: Kadınsı Pozitif özellik, KN: Kadınsı Negatif özellik, EP: Erkeksi Pozitif özellik, EN: Erkeksi Negatif özellik.

Faktör analizi ve ÇBÖ bulguları 30 maddelik ölçeğin yapı geçerliliğini desteklemiştir. Faktör analizinde kadınsı olumlu ve erkeksi olumsuz özelliklerin ayrışmadığını gözlense de ÇBÖ bulguları maddelerin dört kadrana dağılımının beklendik şekilde olduğunu göstermiştir. Söz konusu durum,

kalıpyargısal atıflarla (Çalışma 1) cinsiyet rolü benlik kavramı özelliklerinin benzer bir yapıya sahip olduğuna işaret etmiştir.

Şekil 2: Cinsiyet Rolü Özellikleri Benlik Kavramına Dair ÇBÖ Sonuçları

3.2.2. Toplumsal Cinsiyet Rolü Davranış Tercihleri Ölçeğinin Yapı Geçerliliği

KMO ve Bartlett testi sonuçları veri setinin faktör analizine uyumunun orta düzeyde olduğunu göstermiştir ($KMO = .75$; $\chi^2 = 1110.34$, $p < .001$; Dziuban ve Shirkey, 1974). Paralel analizin önerdiği iki faktör toplam varyansın %35.30'unu açıklamış (özdeğerler sırasıyla, 2.16, 2.08) ve ilk faktörün altında ED, ikinci faktörün altında ise KD maddeleri yüklenmiştir (Tablo 8). Ayrıca, KD ve ED alt ölçekleri için güvenilirliklerin kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmüştür (sırasıyla, $\alpha = .74$ ve $\alpha = .75$).

Tablo 8. Cinsiyet Rol Davranışları İçin Faktör Yükleri, t Testi Bulguları ve Betimsel İstatistikler

	ED	KD	Kadın		Erkek		t	Cohen d
			\bar{X}	SS	\bar{X}	SS		
Araba Yıkamak	.790		2.45	1.40	3.58	1.40	-8.03***	-0.81
Mangal yakmak	.637		2.85	1.45	4.09	1.12	-9.39***	-0.95
Evde boya badana yapmak	.602		2.83	1.39	3.14	1.45	-2.20*	-0.22
Ampulleri değiştirmek	.573		3.08	1.51	4.01	1.23	-6.61***	-0.67
Spor programları izlemek	.452		2.41	1.30	3.35	1.60	-6.47***	-0.66
Vücut geliştirme antrenmanı yapmak	.377		2.35	1.32	3.12	1.45	-5.49***	-0.56
İşyerini çiçeklerle süslemek		.656	3.15	1.51	2.22	1.32	6.41***	0.65
Bebek Bakmak		.654	3.39	1.42	2.71	1.35	4.80***	0.49
Ev Dekorasyonu ile ilgilenmek		.619	4.06	1.14	3.25	1.41	6.30***	0.64
Bulaşıkları veya çamaşırları yıkamak		.549	3.72	1.37	3.18	1.36	3.94***	0.40
Pilates yapmak		.497	2.92	1.48	1.38	0.81	12.34***	1.25

'Sabah Şekerleri' gibi programlar izlemek	.434	1.99	1.31	1.34	0.83	5.67***	0.57
---	------	------	------	------	------	---------	------

* p<.05, ** p<.01, *** p<.001. Not. KD: Kadınsı Davranış, ED: Erkeksi Davranış.

3.2.3. Cinsiyet Rolü Benlik Kavramı Ölçeklerinin Birleşme Geçerliliği

Cinsiyet rolü özellikleri ve davranışları arasındaki korelasyonlar kadın ve erkek örneklemeleri için ayrı ayrı hesaplanmıştır (Tablo 9). Bulgular, cinsiyet rol özellikleri arasındaki ilişkilerin kadın ve erkek örneklemelerinde benzer olduğuna işaret etmiştir. Her iki örnekte de KP, KN ve KD arasında pozitif yönde korelasyonlar gözlenmiştir (H5a). Bu özelliklerin EN ile korelasyonları ise H5a'yı kısmen desteklemiştir. KP ile EN arasındaki her iki örnekte de beklenik şekilde negatif korelasyon olduğu, KD ile EN arasındaki korelasyonun benzer güçte ve negatif yönde olsa da sadece kadın örneğinde anlamlı olduğu, KN ile EN arasındaki korelasyonun ise her iki örnekte de anlamlı olmadığı görülmüştür. Ayrıca, EP, EN ve ED arasındaki korelasyonların H5b'yi destekler şekilde pozitif yönlü olduğu görülmüştür. Ancak, erkek örneğinde EP ile EN arasındaki korelasyonun anlamlı olmadığı bulunmuştur. EP ile KN korelasyonun her iki örnekte de beklenik şekilde negatif yönlü olduğu görülmüştür. Ancak, ED ile KN arasında her iki örnekte de benzer şekilde negatif yönlü korelasyon gözlenirse de bu korelasyonun sadece erkek örneğinde anlamlı olduğu görülmüştür. Söz konusu bulgular H5'in kısmen desteklendiğine, KN ile EN'yi benimsemenin ilişkisiz olduğuna ve bir cinsiyetin davranışını benimseme ile diğer cinsiyetin olumsuz özelliklerini benimsememe arasındaki ilişkinin davranış, kişinin kendi cinsiyeti ile ilgiliyse daha güçlü olduğuna işaret etmiştir.

Tablo 9: Cinsiyet Rol Özellikleri, Davranışları ve Cinsiyetçilik Arasındaki Korelasyonlar

	KP	KN	EP	EN	ED	KD	GEK	Kimlik	KC	DC
KP	-	.14*	.28***	-.43***	.10	.19**	.22***	.19**	.20**	.18**
KN	.22**	-	-.23***	.04	-.10	.03	.21**	-.04	.12	.03
EP	.24**	-.28***	-	.16*	.17*	.11	.09	.09	.23***	.34***
EN	-.50***	.09	.06	-	.06	-.14*	-.24***	-.12	-.06	-.03
ED	.17*	-.20**	.42***	.07	-	.39***	-.16*	.00	-.14	-.12
KD	.27***	.14	.00	-.13	.29***	-	.12	.16*	-.06	-.04
GEK	-.06	.08	-.19*	.01	-.14	.13	-	.26***	.34***	.26***
Kimlik	.04	-.17*	.26***	.00	.34***	.03	-.39***	-	.06	.05
KC	.33***	.10	.21**	-.16*	.20**	.09	-.04	.19*	-	.65***
DC	-.03	-.01	.04	.19*	.08	-.06	-.19*	.22**	.27***	-

* p<.05, ** p<.01, *** p<.001. Not. Kadın örnekleminde elde edilen korelasyonlar üst, erkek örnekleminde elde edilenler ise alt köşegende sunulmuştur. KP: Kadınsı Pozitif özellik, KN: Kadınsı Negatif özellik, EP: Erkeksi Pozitif özellik, EN: Erkeksi Negatif özellik, KD: Kadınsı Davranış, ED: Erkeksi Davranış, GEK: Geleneksel Erkeksilik-Kadınsılık (çekirdek cinsiyet kimliği), KC: Korumacı Cinsiyetçilik, DC: Düşmanca Cinsiyetçilik

Korelasyonlar analizlerinden elde edilen ilginç bir bulgu her iki örnekte de KP ile EP ve KD ile ED arasında pozitif yöndeki korelasyonların anlamlı olduğu, ancak KN ile EN arasındaki korelasyonun anlamlı olmadığıdır. Söz konusu bulgu, cinsiyet rolü özellikleri ve davranışları olumlu olduğunda katılımcıların kendilerini diğer cinsiyetten farklılaştırma eğilimi göstermediklerini düşündürmektedir (Athenstaedt, 2003; Van De Vijver, 2007).

3.2.4. Cinsiyet Rolü Benlik Kavramı Ölçeklerinin Kriter Geçerliliği

3.2.4.1. Çekirdek Cinsiyet Kimliği ve Cinsiyetle Kimliklenmeyle İlişkiler (H6a ve H6b)

Cinsiyet rol özellik ve davranışlarıyla çekirdek cinsiyet kimliği arasındaki ilişkiler incelendiğinde (H6a) kadınların kadınsı çekirdek kimliği benimsemesiyle birlikte KP ve KN özellikleri benimseme düzeyinin

arttığı, EN özellikleri ve ED'yi benimseme düzeyinin ise azaldığı görülmüştür. Erkeklerde ise çekirdek cinsiyet kimliğini benimseme düzeyiyle birlikte sadece EP özellikleri benimsemesinin arttığı görülmüştür. Söz konusu bulgu H6a'nın kadınlar için desteklendiğini göstermiştir. Kimliklenmeyle ilişkiler incelendiğinde ise (H6b) kadınların kadın olmakla kimliklenme düzeyinin artmasıyla birlikte KP ve KD'yi benimseme düzeyinin arttığı görülmüştür. Erkeklerin ise erkek olmakla kimliklenmedeki artışla birlikte EP ve ED'yi benimseme düzeyinin arttığı, KN'yi benimseme düzeyinin ise azaldığı görülmüştür. Söz konusu bulgu, H6b'nin kısmen desteklendiğini göstermiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde, bulgular, cinsiyet rol özellik ve davranışlarını benimsemeyle kadınlarda çekirdek cinsiyet kimliğinin, erkeklerde ise kimliklenmenin daha güçlü şekilde ilişkili olduğuna işaret etmiştir.

3.2.4.2. Cinsiyete Göre Farklılaşmalar (H6c)

Cinsiyet rolü özellikleri üzerinde yürütülen 2(Cinsiyet: Kadın-Erkek) X 2(Cinsiyet Rolü: Kadınsı-Erkeksi) X 2(Özellik: Olumlu-Olumsuz) son iki faktörde tekrarlı ölçüm karma ANOVA bulguları, cinsiyet rolü ve özellik ana etkilerinin, cinsiyet rolü*cinsiyet ve cinsiyet rolü*özellik ikili etkileşim etkilerinin anlamlı olduğunu göstermiştir (sırasıyla, $F(1, 378) = 277.60, p < .001, \eta_k^2 = .42$; $F(1, 378) = 1875.84, p < .001, \eta_k^2 = .83$; $F(1, 378) = 74.13, p < .001, \eta_k^2 = .16$; $F(1, 378) = 41.42, p < .001, \eta_k^2 = .09$). Ayrıca, cinsiyet*cinsiyet rolü*özellik üçlü etkileşiminin anlamlı olduğu gözlenmiştir ($F(1, 378) = 21.86, p < .001, \eta_k^2 = .06$). Üçlü etkileşimi incelemek için Bonferroni düzeltmesiyle yürütülen ikili karşılaştırmalar, KP'yi benimseme düzeyi açısından kadınlarla erkeklerin farklılaşmadığını, ancak KN'yi kadınların, EP ve EN'yi ise erkeklerin daha fazla benimsediklerini göstermiştir (Tablo 5).

Madde düzeyinde cinsiyet farklılaşmalarını incelemek için yürütülen ikili karşılaştırmalar (Tablo 7) KN'yi daha çok kadınların (Cohen d 0.15 ile 0.61 arasında, $Mdn = 0.32$), EP ve EN'yi ise daha çok erkeklerin benimsediğini göstermiştir (sırasıyla Cohen d -0.24 ile -0.51 arasında, $Mdn = -0.34$; Cohen d -0.16 ile -0.65 arasında, $Mdn = -0.54$). KP özelliklerden ise sadece üçünde cinsiyet farkının anlamlı olduğu (şefkatli, duyarlı ve empatik), tüm maddeler değerlendirildiğinde ise cinsiyet farkının Cohen d 'sinin -0.13 ile 0.31 ($Mdn = 0.13$) arasında değiştiği görülmüştür.

Cinsiyet rolü davranışları üzerinde yürütülen 2(Cinsiyet: Kadın-Erkek) X 2(Cinsiyet Rol Davranışı: Erkeksi-Kadınsı) son faktörde tekrarlı ölçüm karma ANOVA bulguları da cinsiyet davranış rolü ana etkisinin ve ikili etkileşim etkisinin anlamlı olduğunu göstermiştir ($F(1, 378) = 389.56, p < .001, \eta_k^2 = .51$; $F(1, 378) = 312.99, p < .001, \eta_k^2 = .45$). Etkileşim etkisini incelemek için Bonferroni düzeltmesiyle yürütülen ikili karşılaştırmalar, KD'yi kadınların erkeklerden, ED'yi ise erkeklerin kadınlardan daha fazla benimsediğini göstermiştir. Ayrıca, kadınlar KD'yi ED'den daha fazla benimsediğini belirtmiştir ($t(378) = 27.90, p < .001, Cohen d = 2.21$). Ancak, erkeklerin KD ve ED'yi benimseme düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma gözlenmemiştir. ($t(378) = 1.38, p = 1.00, Cohen d = 0.12$; Tablo 5). Son olarak madde düzeyinde yürütülen ikili karşılaştırmalar, KD'yi oluşturan davranışları kadınların erkeklerden (Cohen d 0.40 ile 1.25 arasında, $Mdn = 0.61$), ED'yi oluşturanları ise erkeklerin kadınlardan daha fazla benimsediğini göstermiştir (Cohen d -0.22 ile -0.95 arasında, $Mdn = -0.67$; Tablo 8).

Genel olarak değerlendirildiğinde KP özellikler dışındaki özellikler ve davranışlar için cinsiyet farklılaşmalarının H6c'yi destekler nitelikte olduğu görülmüştür. KP özellikleri erkeklerin de kadınlar kadar kendilerine atfetmelerinin olası bir kaynağı kültürümüzde paylaşımcılıkla ilgili özelliklerin değerli görülmesidir (Cuddy v.d., 2015).

3.2.4.3. Cinsiyetçilikle İlişkiler (H7)

Kadın örnekleminde KC ve DC'nin KP ve EP'yi benimsemeyle pozitif yönde korelasyonu olduğu görülmüştür. Erkek örnekleminde KC'deki artışın KP, EP ve ED'yi benimsemekle, EN özellikleri ise benimsememeyle ilişkili olduğu görülmüştür. DC'nin ise EN'yi benimsemeyle ilişkili olduğu

görülmüştür. Söz konusu bulgular, cinsiyetçiliğin her iki örneklemede de cinsiyet rolüyle ilişkili olumlu özellikleri benimsemeye ilişkili olduğuna işaret etmiştir.

3.2.4.4. Öğrencilerle Öğrenci Olmayanlar Arasında Farklılaşmalar (H8)

Cinsiyet farklılaşmalarını incelemek için yürütülen analizler cinsiyet yerine öğrenci olma durumu değişkeniyle yürütüldüğünde, öğrenci olma durumunun ana etkisinin ve etkileşim etkilerinin cinsiyet rolü özellikleri ve davranışları üzerindeki etkisinin anlamlı olmadığı görülmüştür (bütün F 'ler < 1.042 , $p > .5$ $\eta^2 = .00$). Söz konusu bulgular, H8'in desteklenmediğini göstermiştir.

3.2.5. Ek Analizler

İkinci çalışmada kriter değişkenler olarak kabul edilen çekirdek cinsiyet kimliği ve cinsiyetle kimliklenmeyi ölçen ölçeklerin Türkçe versiyonlarının geçerliliğiyle ilgili yeterli bulgu bulunmadığı için bu ölçeklerden alınan puanların cinsiyetle ilişkisi incelenmiştir. İkili karşılaştırmalar cinsiyetin çekirdek cinsiyet kimliğiyle çok güçlü bir ilişkisi olduğunu, kadınların kendilerini daha kadınsı ($\bar{X} = 5.75$, $SS = 0.92$) erkeklerin ise daha erkeksi ($\bar{X} = 1.99$, $SS = 1.15$) olarak tanımladıklarını göstermiştir ($t(374) = 35.16$, $p < .001$, $Cohen\ d = 3.65$). Kimliklenme açısından bakıldığında ise erkeklerin iç gruplarıyla kimliklenme düzeyinin ($\bar{X} = 4.17$, $SS = 0.60$) kadınlarınkinden ($\bar{X} = 3.95$, $SS = 0.59$) daha yüksek olduğu görülmüştür ($t(391) = 3.59$, $p < .001$, $Cohen\ d = 0.37$).

4. Genel Tartışma

Çalışmada cinsiyet rolü benlik kavramını olumlu ve olumsuz özelliklerle birlikte davranış tercihlerini de içerecek şekilde ölçen ölçme araçlarının geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, birinci çalışmada cinsiyet rolü özellik ve davranışlarına yönelik kalıpyargısal atıflar belirlenmiştir. İkinci çalışmada ise bu kalıpyargısal atıfları kullanarak cinsiyet rolü benlik kavramını kişisel özellikler ve davranış tercihleri açısından ölçen iki ölçek geliştirilmiştir. Böylece, Türkçeye daha önce uyarlanmış olan BCRE ve KYÖ'ye göre cinsiyet rolü benlik kavramını daha kapsamlı ve ülkemizdeki güncel cinsiyet kalıpyargılarıyla ilişkili olarak ölçen ölçekler oluşturulmuştur. Çalışmalardan elde edilen bulgular, toplumsal cinsiyet rolü özellikleri ve toplumsal cinsiyet rolü davranış tercihleri ölçeklerinin geçerliliğine ve güvenilirliğine yönelik destek sağlamakla birlikte cinsiyet rolü benlik kavramının nasıl kurgulandığı ile ilgili önemli soruları da ortaya çıkarmıştır.

4.1. Toplumsal Cinsiyet Rolü Özellikleri ve Davranış Tercihleri Ölçeklerinin Yapı Geçerliliği

İki çalışmada faktör ve ÇBÖ analizlerinde oldukça paralel bulgular elde edilmiştir. Faktör analizi bulguları, toplumsal cinsiyet rolü kalıpyargılarının ve benlik kavramının benzer şekilde üç faktörlü bir yapı sergilediğini göstermiştir. Faktörler incelendiğinde olumlu kadınsı özelliklerle olumsuz erkeksi özelliklerin bir faktör altında toplandığını, olumsuz kadınsı özellikler ve olumlu erkeksi özelliklerin ise iki ayrı faktör oluşturduğu görülmüştür. ÇBÖ analizlerinin bulguları da kalıpyargıların ve benlik kavramının benzer bir yapı gösterdiğine işaret etmiştir. Her iki ölçümde de iki temel boyut üzerinden dörtlü bir yapı gözlenmiştir. Ancak, bu iki boyutun Constantinople (1973) ve takibinde Bem (1974) ve Spence v.d.'nin (1975) önerdiği şekilde kadınsılık ve erkeksilik şeklinde iki ayrı boyut olarak oluşmadığı görülmüştür. Bunun yerine, kadınsılık-erkeksilik bir boyutun iki ucu ve olumluluk-olumsuzluk ise ikinci bir boyutun iki ucunu oluşturmuştur. Bu durumun olası bir kaynağı birinci çalışmada cinsiyet kalıpyargıları belirlenirken ölçümlerin kadınsı-erkeksi şeklinde tek bir boyutta alınmış olmasıdır. Ancak, ikinci çalışmada ölçümler tek boyuta kısıtlanmamış olsa da cinsiyet rolü benlik kavramının yine kadınsı-erkeksi şeklinde tek bir boyutta kurgulandığı görülmüştür. Söz konusu durum, en azından normatif bireylerin cinsiyet kalıpyargılarının ve benlik kavramlarının kadınlarla erkekleri farklılaştıran bir yapıya sahip olduğunu düşündürmektedir (Athenstaedt, 2003).

Toplumsal cinsiyet rolü davranışları açısından bakıldığında ise bu davranışlara yönelik kalıpyargıların ve benlik kavramının her ikisinin de kadınsı ve erkeksi şeklinde iki faktörlü bir yapı sergilediği gözlenmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde, yapı geçerliliğiyle ilgili bulgular Wood ve Eagly'nin (2015) belirttiği gibi toplumsal cinsiyet benlik kavramının toplumdaki mevcut cinsiyet kalıpyargılarıyla biçimlendiğine işaret etmektedir.

Birleşme geçerliliğiyle ilgili bulgular hem kalıpyargısal atıfların hem de benlik kavramının Athenstaedt'in (2003) önerisiyle uyumlu şekilde kurgulandığını göstermiştir. Korelasyonlar incelendiğinde bireylerin belli bir cinsiyetin özellik ve davranışlarını benimsediğinde diğer cinsiyetin olumsuz özelliklerini benimsemeyerek cinsiyet rolü benlik kavramlarını diğer cinsiyetten farklılaştırdıkları görülmüştür. Bu çalışmanın önemli bir bulgusu, Athenstaedt'in (2003) cinsiyet rolü benlik kavramıyla ilgili dikkat çektiği bu örüntünün cinsiyet rolü kalıpyargıları için de geçerli olduğudur.

Yapı geçerliliğiyle ilgili bulgular genel olarak değerlendirildiğinde normatif bireylerin kadınsılık ve erkeksiliği birbirini dışlayıcı kategoriler olarak kurguladıkları dikkate çekmektedir. Ancak, Athenstaedt'in (2003) dikkat çektiği örüntünün hem kadın hem de erkek örneklerinde benzer şekilde gözlenmesi, bu örüntünün biyolojik cinsiyetle doğrudan ilişkili olmadığına işaret etmektedir. Örneğin, kadın örneğinde de erkeksi olumlu özellikler benimsedikçe erkeksi olumsuz özelliklerin de benimsendiği, ancak kadınsı olumsuz özelliklerin benimsenmediği görülmüştür. Bakan'ın (1966) terminolojisiyle değerlendirildiğinde benliğini eyleycilik (paylaşıcılık) üzerinden kurgulayan bireylerin hafifletilmemiş paylaşıcılığı (eyleyciliği) benimsemediklerine işaret etmektedir. Bu durum, cinsiyet rolü benlik kavramının biyolojik cinsiyet ya da çekirdek cinsiyet kimliğinden farklı olduğu yönündeki tartışmalarla uyumludur (Athenstaedt, 2003; Spence ve Helmreich, 1981).

Sonuç olarak, bulgular toplumsal cinsiyet rolü benlik kavramını ölçmek için geliştirilen ölçeklerin yapı geçerliliğine dair güçlü bir destek sağlamıştır. Geliştirilen ölçekler cinsiyet rolü benlik kavramının kişilik özellikleri ve davranışsal tercihlerle ilgili yönlerini güncel toplumsal cinsiyet kalıpyargılarına uygun şekilde ölçmek için uygun bir araç sağlamaktadır.

4.2. Toplumsal Cinsiyet Rolü Özellikleri ve Davranış Tercihleri Ölçeklerinin Kriter Geçerliliği

Birinci çalışmadan elde edilen bulgular, hem kadınlar hem de erkeklerin hangi özellik ve davranışların hangi cinsiyetle ilişkili olduğuna dair atıflarında bir söz birliği olduğuna işaret etmiştir. Bununla birlikte, erkeklerin olumlu özellikleri ve erkeksi davranışları iç gruba atfetme yönünde bir yanlılık gösterdikleri gözlenmiştir. Benlik kavramı açısından bakıldığında ise kadınsı olumlu özellikler dışındaki özelliklerde ve davranışlarda cinsiyet farklılaşmalarının beklendiği yönde olduğu, kadınların ve erkeklerin kendi cinsiyet rolleriyle ilgili kalıpyargısal özellik ve davranışları daha fazla benimsedikleri görülmüştür. Paylaşıcılıkla ilgili kadınsı olumlu özellikler açısından cinsiyet farklılaşmasının gözlenmemesi toplumda değerli görülen bu özellikleri erkeklerin de benimseme konusunda istekli olduklarına işaret etmiştir. Benzer şekilde, Cuddy v.d. (2015) toplulukçu toplumlarda paylaşıcılığa daha fazla değer atfedildiği için bu özelliğin daha fazla erkeklere atfedildiğini göstermiştir.

Cinsiyet rolü benlik kavramıyla çekirdek cinsiyet kimliği ve cinsiyetle kimliklenme arasındaki ilişkiler incelendiğinde ölçeğin kriter geçerliliği kısmen desteklenmiştir. Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde kadınlarda çekirdek cinsiyet kimliğinin, erkeklerde ise cinsiyet grubuyla kimliklenmenin cinsiyet rolü özellikleri ve davranışlarıyla daha güçlü ilişkisi olduğuna işaret etmiştir. Söz konusu bulgu, erkeklığın bir sosyal statü olarak kazanılması gerektiği, kadınlığın ise doğurganlık gibi daha biyolojik kaynaklarla ilişkilendirildiği yönündeki tartışmalarla uyumludur (Pleck, 1981; Vandello v.d., 2008; ayrıntılı tartışma için bkz. Sakallı ve Türkoğlu, 2019). Bu bağlamda, bulgularımızla ilgili yapılabilecek bir spekülasyon ülkemizdeki gibi cinsiyetçiliğin ve bu bağlamda ataerkilliğin görece yüksek olduğu toplumlarda yüksek statülü algılanan erkek grubuna aidiyetin erkeklerin cinsiyet rolü benlik

kavramı için daha önemli olduğudur. Bu bağlamda, daha düşük statülü algılanan kadın grubuna aidiyet kadınların cinsiyet rolü benlik kavramı için daha az önemli olabilir. Bu durumda, kadınlar için biyolojik bir temelde kurgulanan çekirdek cinsiyet kimliği, cinsiyet rolü benlik kavramı için önem kazanıyor olabilir. Ancak, bu iddianın gelecek çalışmalarda incelenmesi gerekmektedir.

Cinsiyet rolüne yönelik kalıpyargılarla cinsiyetçilik arasındaki ilişkiler incelendiğinde geleneksel olmayan kadınlara yönelik olumsuz tutumları dile getiren düşmanca cinsiyetçiliğin olumlu özelliklerin ve erkeksi davranışların erkeklere, olumsuz özelliklerin ise kadınlara atfedilmesiyle ilişkili olduğu görülmüştür. Söz konusu bulgular düşmanca cinsiyetçiliğin erkekleri kayırmayla ve kadınları bir tehdit olarak görmeye ilgili olduğuna dair tartışmalarla uyumludur (Glick ve Fiske, 2001). Benlik kavramı açısından bakıldığında ise hem kadınlarda hem de erkeklerde korumacı cinsiyetçilikteki artışın olumlu cinsiyet rolü özelliklerini benimsemeye ilişkili olduğu görülmüştür. Kadınlar açısından bakıldığında, görünüşte kadınları kayıran korumacı cinsiyetçi tutumların kadınların kendi benliklerine olumlu özellikleri atfetmeleriyle ilişkili olması beklendiği bir durumdur (Glick ve Fiske, 1996). Ancak, kadın örnekleminde düşmanca cinsiyetçiliğin de olumlu özelliklerle benzer korelasyonlar göstermesi, cinsiyetçi kadınların geleneksel rollere uymayan kadınlardan kendilerini farklılaştırarak benliklerini olumladıklarını düşündürmektedir (de Lemus, Moya ve Glick, 2010). Erkekler açısından bakıldığında ise korumacı cinsiyetçiliğin hem kadınsı hem de erkeksi olumlu özellikleri ve erkeksi davranışları benimsemeye, erkeksi olumsuz özellikleri ise benimsememeye ilişkili olduğu görülmüştür. Söz konusu bulgu, korumacı cinsiyetçi erkeklerin kadınlara karşı düşmanca tutum ve davranışlarının olmayacağı yönündeki sahte inançla ilişkili gibi görünmektedir (Hopkins-Doyle v.d., 2019). Benzer şekilde de Lemus v.d. (2010) korumacı cinsiyetçi tutumları erkeklerin olası partnerleri kendilerine çekmek için bir araç olarak kullandıklarını belirtmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, korumacı cinsiyetçiliği yüksek olan erkeklerin benlik kavramlarını kadınları çekecek şekilde kurguladıkları (paylaşımcılığı ve eyleyciliğin yüksek, erkeksi davranışlar gösteren ancak hafifletilmemiş eyleycilikten kaçınan) çıkarsanabilir. Ancak, bu iddianın yakın ilişkiler bağlamında yürütülecek çalışmalarda test edilmesi gerekmektedir.

Son olarak, öğrenci olmayan örnekleme katılımcıların cinsiyet rolü benlik kavramına yönelik daha güçlü kalıpyargıları olması ve bu durumun onların benlik kavramına da yansımaları beklenmiştir. Birinci çalışmanın bulguları ilk iddiayı kısmen desteklemiş olsa da ikinci çalışmada öğrenci ve öğrenci olmayan örneklemlerde benlik kavramının benzer olduğu görülmüştür. Bu durumun olası bir nedeni cinsiyet rolleriyle ilgili inançların kültürdeki değişime dirençli olması, bu değişimin günlük pratiklerde daha belirgin olmasıdır (Van De Vijver, 2007). Ülkemizdeki değişen aile yapısıyla birlikte kız çocuklarından bir yandan ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları, diğer yandan ise aileleriyle mevcut duygusal bağlarını devam ettirmeleri beklenir olmuştur (İmamoğlu ve Karakitapoğlu-Aygun, 1999; Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2005). Bunun bir yansıması, ülkemizdeki üniversite öğrencisi kadınların erkeklere ve yine cinsiyetçiliğin yüksek olduğu Japonya'daki kadınlara göre düşmanca cinsiyetçi tutumları daha fazla reddetmesidir (Bugay v.d. 2021; Fischer v.d., 2017). Bununla birlikte, üniversite öğrencisi kadınlar cinsiyetçi bir bağlamda yaşadıkları için günlük yaşamlarında sıklıkla cinsiyetçi deneyimlere maruz kalmaktadır (Aktan ve Yalçındağ, 2024). Bu durumda, üniversite öğrencisi olan ve olmayan katılımcılar günlük pratiklerinde cinsiyetçiliği reddetme açısından farklılaşıyor olsalar bile cinsiyet rolüne yönelik inançları açısından benzeşiyor olabilir. Ancak, çalışmamızda öğrenci olmayan örnekleme eğitim düzeyi oldukça yüksek bireyler yer almıştır. Bu nedenle çalışmanın başlangıcında beklenen şekilde öğrenci örnekleminde daha muhafazakar cinsiyetçi tutumlara sahip bir gruba ulaşamamış olabilir. Mevcut çalışmada liberallik/muhafazakarlık, siyasi tutumlar ve dindarlık gibi cinsiyet rolü benlik kavramıyla doğrudan ilişkili değişkenler ölçülemediği için bu hipotezin gelecek çalışmalarda ilgili değişkenler de dahil edilerek yeniden test edilmesi gerekmektedir.

4.3. Çalışmanın Sınırlılıkları

Çalışmanın önemli bir sınırlılığı korelatif nitelikte olmasıdır. Bu nedenle, cinsiyet rolü özellik ve davranışlarının benimsemenin kökenleri ve sonuçları hakkında nedensel çıkarımlar yapmak mümkün değildir. Ayrıca, kişilerin cinsiyet rolü davranışlarını benimsemiş olması bu davranışları gerçekten gösterdikleri anlamına gelmemektedir. Gelecek çalışmalarda cinsiyet rolü benlik kavramının ve cinsiyet rolü davranış tercihlerinin gerçek davranışlarla ilişkilendirilmesi gerekmektedir.

Birinci çalışmada cinsiyet rollerine yönelik kalıpyargısal atıflar belirlenirken tek boyutlu bir ölçüm alınmıştır. Böylece, toplumda birbirini dışlayıcı olarak algılanan kadın ve erkek kategorilerinin içeriğini yansıtacak özelliklerin seçilmesi amaçlanmıştır. Kullanılan bu yöntem katılımcıların kadınlarla erkekler arasındaki farkları abartmasına yol açmış, böylece cinsiyet rolü benlik kavramını ölçmeyi amaçlayan asıl ölçekler için seçilen özellik ve davranışlarda yanlılık yaratmış olabilir. Gelecek çalışmalarda cinsiyet rollerine yönelik kalıpyargısal atıflar kadınlar ve erkekler için ayrı ayrı ölçülerek bu yanlılığın etkileri incelenmelidir.

Çalışmamızın bir diğer sınırlılığı ise çalışmamızdaki kriter değişkenlerden birisi olan GEKÖ'nin henüz Türkçeye uyarılma çalışmasının tamamlanmamış olması ve bu ölçümün cinsiyet çekirdek kimliğinin göstergesi olarak kabul etmemizdir. Ancak, GEKÖ ile yürüttüğümüz açılımlı faktör analizi ölçeğin beklendiği gibi tek faktörlü bir yapı sergilediğini göstermiştir. Ayrıca, GEKÖ'nin cinsiyet rolü benlik kavramıyla korelasyonunun en azından kadın örnekleminde beklendik yönde olduğu gözlenmiştir. Son olarak, her ne kadar Kachel v.d. (2016) GEKÖ'nin içerikten bağımsız olarak cinsiyet rolü kimliğini ölçtüğünü savunmuş olsalar da bulgularımız katılımcı cinsiyetinin GEKÖ puanlarıyla çok güçlü bir korelasyonu olduğunu göstermiştir. Söz konusu bulgu Spence ve Buckner'ın (2000) tartışmasıyla paralel bir şekilde GEKÖ'nin çekirdek cinsiyet kimliğini ölçtüğünü düşündürmektedir.

5. Sonuç

Genel olarak değerlendirildiğinde bu çalışmada geliştirilen cinsiyet rolü özellikleri ve davranışları ölçeklerinin ülkemizdeki güncel cinsiyet rolü kalıpyargılarına dayandığı için içerik geçerliliğinin Türkçeye geçmişte uyarlanmış BCRE ve KYÖ'den daha iyi olduğu savunulabilir. Ayrıca, cinsiyet rolü davranışları ölçeğinin ülkemiz literatürüne kazandırılmış olması, cinsiyet rolü benlik kavramının daha geniş kapsamda çalışılmasına olanak sağlayacaktır. Geliştirilen ölçeklerin yapı ve kriter geçerliliğine dair bulgular, ölçeklerin literatürdeki güncel önerilerle uyumlu şekilde cinsiyet rolü benlik kavramını ölçtüğüne işaret etmiştir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Araştırmada yürütülen iki çalışma için Afyon Kocatepe Üniversitesi Etik Komisyonu 25.11.2022 tarih ve 11 sayılı toplantısı 2022/351 karar sayısı ile Etik Kurul onayı alınmıştır. Araştırma etik kurul onayına uygun olarak hazırlanmıştır.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı yapmıştır.

Destek Beyanı

Yazarlar, bu araştırma kapsamında herhangi bir finansal destek almamıştır.

Çıkar Beyanı

Yazarların çalışma kapsamında herhangi çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

Aktan, T. ve Yalçındağ, B. (2022). Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeğinin (ÇDCÖ) yeniden gözden geçirilmesi: Korumacı cinsiyetçiliğin yapı geçerliliği ve ÇDCÖ'nün ölçüm değişmezliği. *Psikoloji Çalışmaları*, 42(1), 199-230. <https://doi.org/10.26650/SP2022-820401>

Aktan, T., & Yalçındağ, B. (2024). Experiences of ambivalent sexism in Turkey: Validation of the Experiences with Ambivalent Sexism Inventory and Experiences With Benevolent Sexism. *Scale. Sex Roles: A Journal of Research*, 90(12), 1937–1957. <https://doi.org/10.1007/s11199-024-01535-5>

Athenstaedt, U. (1999). Geschlechtsrollenidentität als mehrfaktorielles Konzept. Alfermann, D. ve Bock U. (Ed.) *In Querelles* (s. 183-199). JB Metzler.

Athenstaedt, U. (2003). On the content and structure of the gender role self-concept: Including gender-stereotypical behaviors in addition to traits. *Psychology of Women Quarterly*, 27(4), 309-318. <https://doi.org/10.1111/1471-6402.00111>

Bakan, D. (1966). The duality of human existence: An essay on psychology and religion. *Rand McNally*.

Bassoff, E. S. ve Glass, G. V. (1982). The relationship between sex roles and mental health: A reanalysis of twenty-six studies. *Counseling Psychologist*, 10(4), 105-112. <https://doi.org/10.1177/0011000082104019>

Bell, A. C. ve Burkley, M. (2014). “Women like me are bad at math”: The Psychological functions of negative self-stereotyping. *Social and Personality Psychology Compass*, 8(12), 708-720. <https://doi.org/10.1111/spc3.12145>

Bem, S. L. (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42(2), 155-162. <https://doi.org/10.1037/h0036215>

Bem, S. L. (1977). On the utility of alternative procedures for assessing psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 45(2), 196. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.45.2.196>

Bem, S. L. (1981). *Bem Sex Role Inventory: Professional manual*. Consulting Psychologists Press.

Bem, S. L. ve Lewis, S. A. (1975). Sex role adaptability: One consequence of psychological androgyny. *Journal of Personality and Social Psychology*, 31(4), 634. <https://doi.org/10.1037/h0077098>

Berger, A. ve Krahe, B. (2013). Negative attributes are gendered too: Conceptualizing and measuring positive and negative facets of sex-role identity. *European Journal of Social Psychology*, 43(6), 516-531. <https://doi.org/10.1002/ejsp.1970>

Borg, I., Groenen, P. J. ve Mair, P. (2018). *Applied multidimensional scaling and unfolding* (2. Baskı). Springer

Bugay, A., Delevi, R., & Mullet, E. (2021). Attitude toward women in Turkey: Combined effect of sex, place, and culture. *Current Psychology*, 40(7), 3284–3292. <https://doi.org/10.1007/s12144-019-00273-2>

Choi, N. ve Fuqua, D. R. (2003). The structure of the Bem Sex Role Inventory: A summary report of 23 validation studies. *Educational and Psychological Measurement*, 63(5), 872-887. <https://doi.org/10.1177/0013164403258235>

Constantinople, A. (1973). Masculinity-femininity: An exception to a famous dictum? *Psychological Bulletin*, 80(5), 389. <https://doi.org/10.1037/h0035334>

Costa Jr, P. T., Terracciano, A. ve McCrae, R. R. (2001). Gender differences in personality traits across cultures: Robust and surprising findings. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81(2), 322. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.81.2.322>

Cuddy, A. J., Wolf, E. B., Glick, P., Crotty, S., Chong, J. ve Norton, M. I. (2015). Men as cultural ideals: Cultural values moderate gender stereotype content. *Journal of Personality and Social Psychology*, 109(4), 622. <https://doi.org/10.1037/pspi0000027>

de Lemus, S., Moya, M. ve Glick, P. (2010). When contact correlates with prejudice: Adolescents' romantic relationship experience predicts greater benevolent sexism in boys and hostile sexism in girls. *Sex Roles*, 3(63), 214-225. <https://doi.org/10.1007/s11199-010-9786-2>

Demirtaş-Madran, H. A. (2016). Genişletilmiş Kişisel Yüklemler Ölçeğinin Türkçe formunun geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 17(1), 60-68. <https://doi.org/10.5455/apd.197511>

Ding, C. S. (2018). *Fundamentals of Applied Multidimensional Scaling for Educational and Psychological Research*. Springer.

Diamond, M. (2002). Sex and gender are different: Sexual identity and gender identity are different. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 7(3), 320-334. <https://doi.org/10.1177/1359104502007003002>

Donnelly, K. ve Twenge, J. M. (2017). Masculine and feminine traits on the Bem Sex-Role Inventory, 1993–2012: A cross-temporal meta-analysis. *Sex Roles*, 9(76), 556-565. <https://doi.org/10.1007/s11199-016-0625-y>

Dökmen, Z. (1991). Bem Cinsiyet Rolü Envanterinin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 35(1), 81-87. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2152936>

Dökmen, Z. Y. (1999). Bem Cinsiyet Rolü Envanteri kadınsılık ve erkeksilik ölçekleri Türkçe formunun psikometrik özellikleri. *Kriz Dergisi*, 7(1), 27-40. https://doi.org/10.1501/Kriz_0000000139

Dziuban, C. D. ve Shirkey, E. C. (1974). When is a correlation matrix appropriate for factor analysis? Some decision rules. *Psychological Bulletin*, 81(6), 358. <https://doi.org/10.1037/h0036316>

Eagly, A. H., Nater, C., Miller, D. I., Kaufmann, M. ve Sczesny, S. (2020). Gender stereotypes have changed: A cross-temporal meta-analysis of US public opinion polls from 1946 to 2018. *American Psychologist*, 75(3), 301. <https://doi.org/10.1037/amp0000494>

Egan, S. K. ve Perry, D. G. (2001). Gender identity: a multidimensional analysis with implications for psychosocial adjustment. *Developmental Psychology*, 37(4), 451. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.37.4.451>

Fischer, F. B., Becker, J. C., Kito, M., & Zamantılı Nayır, D. (2017). Collective action against sexism in Germany, Turkey, and Japan: The influence of self-construal and face concerns. *Group Processes & Intergroup Relations*, 20(3), 409–423. <https://doi.org/10.1177/1368430216683533>

Glick, P. ve Fiske, S. T. (1996). The Ambivalent Sexism Inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(3), 491–512. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.70.3.491>

Glick, P. ve Fiske, S. T. (2001). An ambivalent alliance: Hostile and benevolent sexism as complementary justification. *American Psychologist*, 56(2), 109-118. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.56.2.109>

Grimmell, D. ve Stern, G. S. (1992). The relationship between gender role ideals and psychological well-being. *Sex Roles*, 27(9), 487-497. <https://doi.org/10.1007/BF00290005>

Haines, E. L., Deaux, K. ve Lofaro, N. (2016). The times they are a-changing... or are they not? A comparison of gender stereotypes, 1983–2014. *Psychology of Women Quarterly*, 40(3), 353-363. <https://doi.org/10.1177/0361684316634081>

Hoffman, R. M. ve Borders, L. D. (2001). Twenty-five years after the Bem Sex-Role Inventory: A reassessment and new issues regarding classification variability. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 34(1), 39-55. <https://doi.org/10.1080/07481756.2001.12069021>

Hopkins-Doyle, A., Sutton, R. M., Douglas, K. M. ve Calogero, R. M. (2019). Flattering to deceive: Why people misunderstand benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 116(2), 167–192. <https://doi.org/10.1037/pspa0000135>

İmamoğlu, E. O. (2003). Individuation and relatedness: Not opposing but distinct and complementary. *Genetic, Social and General Psychology Monographs*, 129(4), 367-402.

İmamoğlu, E. O., & Karakitapoğlu-Aygün, Z. (1999). Value preferences from 1970s to 1990s: Cohort, generation and gender differences at a Turkish university. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14(44), 1–22.

Joel, D., Tarrasch, R., Berman, Z., Mukamel, M. ve Ziv, E. (2014). Queering gender: Studying gender identity in 'normative' individuals. *Psychology & Sexuality*, 5(4), 291-321. <https://doi.org/10.1080/19419899.2013.830640>

Kachel, S., Steffens, M. C. ve Niedlich, C. (2016). Traditional masculinity and femininity: Validation of a new scale assessing gender roles. *Frontiers in Psychology*, 7(2), 956. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2016.00956>

Kağitçibaşı, C., & Ataca, B. (2005). Value of children and family change: A three-decade portrait from Turkey. *Applied Psychology*, 54(3), 317–337. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.2005.00213.x>

Kandiyoti, D. (1978). *Kadınlarda psiko-sosyal değişim boyutları cinsiyetler ve kuşaklar arasında bir karşılaştırma* [Yayımlanmamış Doçentlik Tezi]. Boğaziçi Üniversitesi.

Kavuncu N (1987) *Bem Cinsiyet Rolü Envanterinin Türk toplumuna uyarlama çalışması* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

Lippa, R. (1991). Some psychometric characteristics of gender diagnosticity measures: Reliability, validity, consistency across domains, and relationship to the big five. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(6), 1000-1011. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.61.6.1000>

Lippa, R. ve Connelly, S. (1990). Gender diagnosticity: A new Bayesian approach to gender-related individual differences. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(1), 1051-1065. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.59.5.1051>

Orlofsky, J. L. (1981). Relationship between sex-role attitudes and personality traits and the Sex-Role Behavior Scale-I: A new measure of masculine and feminine role behaviors and interests. *Journal of Personality, and Social Psychology*, 40(5), 927-940. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.40.5.927>

Orlofsky, J. L. ve O'Heron, C. A. (1987). Stereotypic and nonstereotypic sex role trait and behavior orientations: Implications for personal adjustment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(5), 1034-1042. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.52.5.1034>

Orlofsky, J. L., Ramsden, M. W. ve Cohen, R. S. (1982). Development of the Revised Sex-Role Behavior Scale. *Journal of Personality Assessment*, 46(6), 632–638. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa4606_13

Özkan, T. ve Lajunen, T. (2005). Masculinity, femininity, and the Bem Sex Role Inventory in Turkey. *Sex Roles*, 52(1), 103-110. <https://doi.org/10.1007/s11199-005-1197-4>

Pedhazur, E. J. ve Tetenbaum, T. J. (1979). Bem Sex Role Inventory: A theoretical and methodological critique. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37(6), 996-1016. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.37.6.996>

Pleck, J. H. (1981). *The myth of masculinity*. MIT Press.

Rudman, L. A., Feinberg, J. ve Fairchild, K. (2002). Minority members' implicit attitudes: Automatic ingroup bias as a function of group status. *Social Cognition*, 20(4), 294–320. <https://doi.org/10.1521/soco.20.4.294.19908>

Sakallı, N. ve Demir, Ş. (2023). Geleneksel erkeksilik - kadınsılık ölçeği. Yayına hazırlanıyor.

Sakallı, N. ve Türkoğlu, B. (2019). "Erkek" olmak ya da olmamak: Sosyal psikolojik açıdan erkeksilik/erkeklik çalışmaları. *Türk Psikoloji Yazıları*, 22(44), 52-76. <https://doi.org/10.31828/tpy1301996120190516m000014>

Sakallı-Uğurlu, N. (2002). Çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 17(49), 47-58. <https://doi.org/10.31828/tpd13004433>

Spence, J. T. (1984). Masculinity, femininity, and gender-related traits: A conceptual analysis and critique of current research. *Progress In Experimental Personality Research*, 13, 1–97. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-541413-5.50006-1>

Spence, J. T. ve Buckner, C. E. (2000). Instrumental and expressive traits, trait stereotypes, and sexist attitudes what do they signify? *Psychology of Women Quarterly*, 24(1), 44-62. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.2000.tb01021.x>

Spence, J. T. ve Helmreich, R. L. (1981). Androgyny versus gender schema: A comment on Bem's gender schema theory. *Psychological Review*, 88(4), 365–368. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.88.4.365>

Spence, J. T., Helmreich, R. L. ve Holahan, C. K. (1979). Negative and positive components of psychological masculinity and femininity and their relationships to self-reports of neurotic and acting out behaviors. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37(10), 1673-1682. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.37.10.1631>

Spence, J. T., Helmreich, R. ve Stapp, J. (1975). Ratings of self and peers on sex role attributes and their relation to self-esteem and conceptions of masculinity and femininity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 32(1), 29. <https://doi.org/10.1037/h0076857>

Taylor, M. C. ve Hall, J. A. (1982). Psychological androgyny: Theories, methods, and conclusions. *Psychological Bulletin*, 92(2), 347-366. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.92.2.347>

Twenge, J. M. (1997). Changes in masculine and feminine traits over time: A meta-analysis. *Sex Roles*, 36(5), 305-325. <https://doi.org/10.1007/BF02766650>

Van De Vijver, F. J. (2007). Cultural and gender differences in gender-role beliefs, sharing household task and child-care responsibilities, and well-being among immigrants and majority members in the Netherlands. *Sex Roles*, 57(11-12), 813-824. <https://doi.org/10.1007/s11199-007-9316-z>

Vandello, J. A., Bosson, J. K., Cohen, D., Burnaford, R. M. ve Weaver, J. R. (2008). Precarious manhood. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95(6), 1325. <https://doi.org/10.1037/a0012453>

Ventura, K. (2012). Sanal marka topluluklarında topluluk üyelerinin marka ile özdeşleşme düzeylerinin öncülleri ve sonuçları: Yapısal bir model önerisi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 19(2), 197-217.

Wood, W. ve Eagly, A. H. (2015). Two traditions of research on gender identity. *Sex Roles*, 73(11), 461-473. <https://doi.org/10.1007/s11199-015-0480-2>

Wood, W. ve Eagly, A.H. (2010). Gender. S. T. Fiske, D. T. Gilbert ve G. Lindzey (Ed), *Handbook of social psychology* (Cilt 1, 5. Baskı, s. 629–667). Wiley.